

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ АДВОКАТІВ
ЩОДО ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХИСТУ, ГАРАНТОВАНОГО ДЕРЖАВОЮ**

**ДІЇ ЗАХИСНИКА
ПІД ЧАС
КРИМІНАЛЬНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ
В СУДІ ПЕРШОЇ
ІНСТАНЦІЇ**

Авторський колектив:

Катерина Кармазіна – адвокат, тренер/ модератор з обміну досвідом між адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу; кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та правосуддя Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

Євген Грішин – адвокат, тренер/ модератор з обміну досвідом між адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу

Тетяна Сівак (керівник авторського колективу) – адвокат, тренер/ модератор з обміну досвідом між адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу

Загальна редакція:

Роман Мартиновський – адвокат, голова правління Української фундації правової допомоги

Андрій Вишневський – адвокат, директор Координаційного центру з надання правової допомоги

Рецензенти:

Наталія Стьопіна – адвокат, тренер/модератор з обміну досвідом між адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, директор Хмельницького обласного центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги

Олександр Гербеда – адвокат, директор Житомирського обласного центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги

Відповідальні за випуск:

Антоніна Бондаренко, Микола Сіома

Методичні рекомендації підготовлено та надруковано у співпраці з Українською фундацією правової допомоги за підтримки програми «Права людини і правосуддя» Міжнародного фонду «Відродження» та Ініціативи з верховенства права Американської асоціації юристів за підтримки Бюро з міжнародних питань у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків та правоохоронних питань (INL), що є підрозділом у структурі Державного департаменту США, та у рамках проєкту Європейської Комісії «Забезпечення доступу до правосуддя шляхом надання безоплатної правової допомоги та впровадження високих стандартів захисту прав людини в Україні».

Зміст цього документа є відповідальністю авторів і не повинен тлумачитись як погляди Ініціативи з верховенства права Американської асоціації юристів та Уряду США. Погляди, висловлені в цьому документі, не затверджувались ані Радою депутатів, ані Радою директорів Американської асоціації юристів, і, відповідно, вони не повинні розглядатись як такі, що представляють політику Американської асоціації юристів.

Рекомендації випускаються українською мовою в друкованому та електронному варіантах. Електронну версію видання представлено на сайті Української фундації правової допомоги <http://ulaf.org.ua> та сайті Координаційного центру з надання правової допомоги <http://legalaid.gov.ua>

У друкованому вигляді рекомендації розповсюджуються безкоштовно.

© ВБО «Українська фундація правової допомоги», 2014

© Координаційний центр з надання правової допомоги, 2014

Координаційний
центр з надання
правової допомоги

ШАНОВНІ АДВОКАТИ!

Координаційний центр з надання правової допомоги у співпраці з Українською фундацією правової допомоги видають серію методичних рекомендацій для адвокатів щодо здійснення захисту, гарантованого державою.

Методичні рекомендації покликані деталізувати та розвинути Стандарти якості надання безоплатної правової допомоги у кримінальному процесі для їх найбільш ефективного застосування.

Метою серії є підвищення професійного рівня адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, сприяння формуванню в їхньому колі єдиних стратегій і тактик захисту на основі узагальнення та аналізу їхнього ж практичного досвіду, а також практики Європейського суду з прав людини.

Авторами методичних рекомендацій є самі адвокати, які надають безоплатну вторинну правову допомогу. Текст кожного видання серії обговорюється на семінарах-тренінгах за участю 60 адвокатів-тренерів/модераторів з обміну досвідом між адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, а також під час проведення ними каскадних тренінгів в усіх регіонах України для всіх адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом. Після всіх обговорень тексти також рецензуються провідними практиками і науковцями у сфері кримінального процесу, багаторазово доопрацьовуються, залишаючись при цьому відкритими для подальшого удосконалення.

Тематика серії включає, зокрема, але не вичерпно, наступні теми:

- ✦ Вступ адвоката у справу. Початкові дії.
- ✦ Практика ведення адвокатських досьє.
- ✦ Дії захисника з доказування на різних стадіях кримінального провадження (збирання доказів, адвокатське розслідування).
- ✦ **Дії захисника при затриманні особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення.**
- ✦ **Дії захисника при вирішенні питання про обрання, скасування або зміну запобіжного заходу.**
- ✦ Дії захисника щодо оскарження дій, рішень та бездіяльності прокурора, слідчого, слідчого судді.
- ✦ Дії захисника у кримінальному провадженні на підставі угод.
- ✦ Дії захисника з окремих питань застосування заходів забезпечення кримінального провадження.
- ✦ Дії захисника під час кримінального провадження в суді першої інстанції.
- ✦ Дії захисника у кримінальному провадженні під час перегляду судових рішень.

- ✦ Порядок звернення до ЄСПЛ: «критерії прийнятності».
- ✦ Дії захисника у кримінальному провадженні щодо застосування окремих заходів кримінально-правового впливу.
- ✦ Дії захисника із забезпечення доступу до належної медичної допомоги.
- ✦ Дії захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх.
- ✦ Особливості діяльності захисника у кримінальних провадженнях, пов'язаних із вчиненням злочинів проти власності.
- ✦ Особливості діяльності захисника у кримінальних провадженнях, пов'язаних із вчиненням злочинів проти життя та здоров'я особи.
- ✦ Особливості діяльності захисника у кримінальних провадженнях, пов'язаних із вчиненням злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи.
- ✦ Безпека адвоката (гігієна, психологія).

Запрошуємо вас, шановні колеги, стати активними користувачами і співавторами методичних рекомендацій для адвокатів щодо здійснення захисту, гарантованого державою.

**Директор Координаційного центру
з надання правової допомоги,
адвокат**

Андрій Вишневський

ЗМІСТ

- 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ.**
- 2. ПІДГОТОВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ.**
- 3. ПІДГОТОВКА ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ.**
- 4. ДІЇ АДВОКАТА ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ.**
- 5. ДОПИТ.**
- 6. ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗИВ, ДОКУМЕНТІВ, ЗВУКО- ТА ВІДЕОЗАПИСІВ, ОГЛЯД НА МІСЦІ.**
- 7. ДИСТАНЦІЙНЕ СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ.**
- 8. ДІЇ ЗАХИСНИКА НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ.**

ДОДАТКИ:

Додаток № 1. Зразок клопотання про об'єднання матеріалів кримінального провадження.

Додаток № 2. Зразок заперечення на клопотання прокурора про долучення до обвинувального акта матеріалів досудового розслідування.

Додаток № 3. Зразок клопотання про зміну запобіжного заходу обвинуваченому.

Додаток № 4. Зразок клопотання про застосування акту амністії та звільнення від відбування покарання.

Додаток № 5. Зразок письмових пояснень до судових дебатів стосовно розподілу процесуальних витрат.

Додаток № 6. Зразок клопотання про повернення обвинувального акта.

Додаток № 7. Зразок клопотання про зміну запобіжного заходу у підготовчому судовому засіданні.

Додаток № 8. Список рекомендованих рішень ЄСПЛ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ СКОРОЧЕНЬ ТА ТЕРМІНІВ

АС – АПЕЛЯЦІЙНИЙ СУД.

ВССУ – ВИЩИЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ СУД УКРАЇНИ З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ.

ВСУ – ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ.

ДСА – ДЕРЖАВНА СУДОВА АДМІНІСТРАЦІЯ УКРАЇНИ.

ЕКПЛ – КОНВЕНЦІЯ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД.

ЕСПЛ – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ.

КК – КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ.

КПК – КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ.

КСУ – КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ.

КУ – КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНИ.

КЦ – КООРДИНАЦІЙНИЙ ЦЕНТР З НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ.

МР – МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.

МС – МІСЦЕВИЙ СУД.

СТАНДАРТИ – СТАНДАРТИ ЯКОСТІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ, ЗАТВЕРДЖЕНІ НАКАЗОМ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ ВІД 25.02.2014 Р. № 368/5.

ЦЕНТР – ЦЕНТР З НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

1.1. Провадження у суді першої інстанції є першою стадією судового провадження, яке включає в себе також провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, Верховним Судом України, а також провадження за нововиявленими обставинами.

1.2. Кримінальне провадження у суді першої інстанції складається з наступних етапів:

- 1) підготовче провадження;
- 2) судовий розгляд;
- 3) ухвалення та проголошення судового рішення.

1.3. Змагальний характер кримінального провадження, закріплений *ст. 22 КПК*, вимагає від сторони захисту активності у відстоюванні прав і законних інтересів обвинуваченого.

1.4. Оскільки сторона захисту та сторона обвинувачення у кримінальному провадженні мають рівні права на збирання та подання до суду доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, від добросовісності, наполегливості та самовідданості адвоката на етапі кримінального провадження в суді першої інстанції значною мірою залежить успішність захисту в цілому.

1.5. У змагальному кримінальному провадженні в суді першої інстанції суд досліджує докази безпосередньо. Суд може прийняти як доказ показання осіб, які не дають їх безпосередньо в судовому засіданні, лише у передбачених КПК випадках. Причому сторона обвинувачення зобов'язана забезпечити присутність під час судового розгляду свідків обвинувачення з метою реалізації права сторони захисту на допит перед незалежним і неупередженим судом.

1.6. Адвокат має бути непохитним у відстоюванні прав клієнта, вимагати від органів досудового розслідування, сторони обвинувачення та суду неухильного дотримання *ЄКПЛ*, застосовувати у своїй діяльності практику *ЄСПЛ* і керуватись у процесі захисту *Стандартами якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі*, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 25.02.2014 р. № 368/5.

1.7. Особливості здійснення спеціального судового провадження в суді першої інстанції врегульовано у *статтях 309, 323, 349, 374 КПК*, також воно потребує врахування окремих вимог, що містяться в *статтях 7, 34,*

42, 52, 137, 139, 176, 183, 291, 293 КПК, в частині, яка стосується спеціального судового провадження.

Спрощене провадження щодо кримінальних проступків та провадження в суді присяжних здійснюються в порядку та з особливостями, передбаченими гл. 30 КПК.

2. ПІДГОТОВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ

2.1. Обов'язковим етапом кримінального провадження у суді першої інстанції є підготовче провадження, яке здійснюється відповідно до положень зл. 27 КПК, із урахуванням правових позицій ВССУ, викладених у листах:

- 1) від 03.10.2012 р. № 223-1430/0/4-12 «Про порядок здійснення підготовчого судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України»;
- 2) від 05.10.2012 р. № 223-1446/0/4-12 «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України».

2.2. Підготовче провадження не здійснюється у спрощеному провадженні щодо кримінальних проступків (§ 1 зл. 30 КПК).

Суд після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження (ч. 1 ст. 314 КПК).

2.3. Підготовче судове засідання відбувається за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника згідно з правилами, передбаченими КПК для судового розгляду.

2.4. На підтвердження своїх повноважень захисник надає суду:

- 1) свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю;
- 2) доручення Центру.

Жодна особа не має права вимагати від адвоката додаткових документів на підтвердження його повноважень як захисника у судовому провадженні.

Втручання в діяльність захисника чи представника особи

1. Вчинення в будь-якій формі перешкод до здійснення правомірної діяльності захисника чи представника особи по наданню правової допомоги або порушен-

ня встановлених законом гарантій їх діяльності та професійної таємниці – карається штрафом від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або арештом на строк до шести місяців, або обмеженням волі на строк до трьох років.

2. Ті самі дії, вчинені службовою особою з використанням свого службового становища, – караються штрафом від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до трьох років, із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років (ст. 397 КК).

2.5. Захисник, який не був залучений до участі у кримінальному провадженні на етапі досудового розслідування, повинен до початку підготовчого судового засідання, у якому він бере участь:

- ознайомитися з обвинувальним актом та додатками (реєстром матеріалів досудового розслідування¹; цивільним позовом, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування; розписками підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову; розписками або іншими документами, що підтверджують отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного);
- провести конфіденційне побачення з клієнтом, під час якого скласти протокол інтерв'ю з підзахисним і зафіксувати всі його скарги;
- узгодити з клієнтом правову позицію та дії в підготовчому судовому засіданні.

2.6. На етапі підготовчого провадження адвокат здійснює наступні дії:

- **роз'яснює** клієнту можливість укладання угоди про визнання винуватості та про примирення, її умови, порядок та наслідки укладання. За бажанням клієнта захисник готує проект відповідної угоди (ст. 469, ч. 4–5 ст. 474 КПК);
- **збирає** докази, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують або виключають кримінальну відповідальність клієнта;

¹ Ст. 109 КПК.

Реєстр матеріалів досудового розслідування:

1. Реєстр матеріалів досудового розслідування складається слідчим або прокурором і надсилається до суду разом із обвинувальним актом.

2. Реєстр матеріалів досудового розслідування повинен містити:

1) номер та найменування процесуальної дії, проведеної під час досудового розслідування, а також час її проведення;

2) реквізити процесуальних рішень, прийнятих під час досудового розслідування;

3) вид заходу забезпечення кримінального провадження, дату і строк його застосування.

- за наявності підстав, передбачених *ст. 75–81 КПК*, **звертається** із заявою про відвід судді, прокурора, захисника, представника, інших учасників кримінального провадження;
- **подає** скарги на дії, рішення та бездіяльність слідчого, прокурора, в порядку, передбаченому *ч. 2–3 ст. 303 КПК*, які не могли бути предметом оскарження слідчому судді на етапі досудового розслідування цього кримінального провадження. У разі, коли захисник вважає за необхідне оскаржити процесуальне рішення, дії чи бездіяльність згаданих осіб, а клієнт заперечує проти цього, захисник роз'яснює наслідки відмови від оскарження та отримує від клієнта письмову відмову від оскарження;
- **подає** скарги на порушення встановлених законом процесуальних строків у кримінальному провадженні;
- **перевіряє** обвинувальний акт (клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру) на його відповідність вимогам *ст. 291 КПК* та наявність підстав для повернення обвинувального акта (клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру) прокурору;
- **заперечує** проти задоволення судом клопотання сторони обвинувачення про долучення до матеріалів кримінального провадження будь-яких інших матеріалів, крім тих, що зазначені у реєстрі матеріалів досудового розслідування, а також будь-яких доказів до початку судового розгляду;
- у разі необхідності, **подає** клопотання:
  - ✦ про визнання доказів недопустимими;
  - ✦ про виклик і допит свідків;
  - ✦ про виклик і допит експертів та спеціалістів;
  - ✦ про призначення експертиз;
  - ✦ про витребування речей і документів;
  - ✦ про огляд на місці (за виключенням здійснення провадження судом присяжних²) тощо;
- у разі вирішення судом питання про можливість розгляду справи в порядку **спеціального судового провадження**, адвокату необхідно забезпечити дотримання прав обвинуваченого та процесуальних гарантій, наданих йому *КПК*;
- **ініціює** перед судом питання про призначення запасного судді у кримінальному провадженні під час розгляду справ, які потребують значного часу для вивчення матеріалів справи, якщо таке питання не було вирішене судом одночасно з призначенням підготовчого судового засідання.

2.7. Дії захисника стосовно запобіжного заходу:

- підготуватись до розгляду клопотань сторони обвинувачення про обрання, зміну чи скасування запобіжного заходу та здійснювати актив-

²Ч. 1 ст. 361 КПК.

ний захист інтересів клієнта під час розгляду зазначених клопотань судом;

- під час підготовчого судового засідання обов'язково подати до суду клопотання про зміну чи скасування раніше обраного запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту чи тримання під вартою. В інших випадках таке клопотання подається лише тоді, коли цього вимагають обставини справи чи дані про особу клієнта. Клопотання подається у письмовому вигляді, разом із додатками, що підтверджують доводи сторони захисту, та має містити посилання на відповідну практику ЄСПЛ³. При цьому захисник повинен вжити заходів для того, щоб примірник клопотання про зміну (скасування) запобіжного заходу разом із копіями доданих до нього документів не пізніше ніж за 3 години до початку підготовчого судового засідання був наданий стороні обвинувачення.

Під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. За відсутності зазначених клопотань сторін кримінального провадження застосування заходів забезпечення кримінального провадження, обраних під час досудового розслідування, вважається продовженим (ч. 3 ст. 315 КПК).

2.8. За наявності підстав, передбачених ч. 2–3 ст. 27 КПК, захисник має обов'язково узгодити із обвинуваченим позицію стосовно необхідності (можливості) здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини⁴.

³ **Справа «Боротюк проти України»** (тяжкість обвинувачення не може сама по собі бути виправданням тривалих періодів тримання під вартою). Справа «W. Проти Швейцарії» (небезпека ухилення від правосуддя не може вимірюватися тільки залежно від суворості можливого покарання).

Справа «Мамедова проти РФ» (ризик знищення доказів втрачають свою значимість після їх повного зібрання).

Справа «Макаров проти РФ» (ненаведення конкретних фактів щодо наявності ризиків продовження злочинної діяльності).

⁴ Суд може прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні лише у випадках:

- 1) якщо обвинуваченим є неповнолітній;
  - 2) розгляду справи про злочин проти статевої свободи та статевої недоторканості особи;
  - 3) необхідності запобігти розголошенню відомостей про особисте та сімейне життя чи обставин, які принижують гідність особи;
  - 4) якщо здійснення провадження у відкритому судовому засіданні може призвести до розголошення таємниці, що охороняється законом;
  - 5) необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.
- Ч. 2 ст. 27 КПК.

Особисті записи, листи, зміст особистих телефонних розмов, телеграфних та інших повідомлень можуть бути оголошені у відкритому судовому засіданні, якщо суд не прийме рішення про їх дослідження у закритому судовому засіданні на підставі п. 3 ч. 2 ст. 27 КПК.

Адвокату необхідно до початку дослідження зазначених доказів заявляти клопотання про те, щоб таке оголошення відбувалось у закритому судовому засіданні. Після закінчення оголошення названих документів у закритому режимі розгляд справи продовжується у відкритому судовому засіданні.

2.9. Захисник подає до суду клопотання про повернення обвинувального акта прокурору, якщо останній не відповідає вимогам ст. 291 КПК, а саме:

1. Обвинувальний акт, складений слідчим, не затверджений прокурором.
2. Обвинувальний акт не містить хоча б одну з таких відомостей:
  - 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
  - 2) анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата й місце народження, місце проживання, громадянство);
  - 3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата й місце народження, місце проживання, громадянство);
  - 4) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;
  - 5) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення⁵;

⁵ Основні недоліки обвинувального акта (<http://www.apcourtkiev.gov.ua/apcourtkiev/uk/publish/article/114176>):

- «не містить належного формулювання обвинувачення, тобто короткого опису кримінального правопорушення із зазначенням часу, місця, способу, мотивів його скоєння»;
- «формулювання обвинувачення не містить обставин, які характеризують об'єктивну та суб'єктивну сторону кримінальних правопорушень, вони наведені вкрай стисло, без зазначення способу вчинення, не вказано спрямованості умислу, мотиву дій та мети, які є обов'язковими при описуванні злочину, передбаченого ст. 115 КК»;
- не зазначені конкретні об'єктивні ознаки спрямованості умислу та мотиву дій підозрюваного, а фактичні обставини, що характеризують об'єктивну та суб'єктивну сторону злочину, є незрозумілими та суперечливими ... при викладенні фактичних обставин кримінального правопорушення не вказано суб'єктивне ставлення [обвинуваченого] до наслідків своїх дій у вигляді смерті потерпілого»;
- «в обвинувальному акті не зазначена правова кваліфікація інкримінованого обвинуваченому діяння, яка б узгоджувалася з фактичними обставинами справи».

- 6) обставини, які обтяжують або пом'якшують покарання;
  - 7) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
  - 8) розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування);
  - 9) дату й місце його складення та затвердження.
3. Обвинувальний акт не підписаний слідчим та прокурором, який його затвердив, або лише прокурором, якщо він склав його самостійно.
4. До обвинувального акта не додано:
- 1) реєстр матеріалів досудового розслідування;
  - 2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування;
  - 3) розписку підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування (крім випадку, передбаченого ч. 2 ст. 297-1 КПК);
  - 4) розписку або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного⁶.

Загальні положення спеціального досудового розслідування

1. Спеціальне досудове розслідування (*in absentia*) здійснюється згідно з загальними правилами досудового розслідування, передбаченими цим Кодексом, із урахуванням положень цієї глави.

2. Спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочинів, передбачених статтями 109, 110, 110-2, 111, 112, 113, 114, 114-1, 115, 116, 118, частинами другою – п'ятою статті 191 (у випадку зловживання службовою особою своїм службовим становищем), статтями 209, 258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5, 348, 364, 364-1, 365, 365-2, 368, 368-2, 368-3, 368-4, 369, 369-2, 370, 379, 400, 436, 436-1, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447 Кримінального кодексу України, стосовно підозрюваного, крім неповнолітнього, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності, якщо він перебуває поза межами України. (Ст. 297-1 КПК)

---

⁶ Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється (ст. 291 КПК).

2.10. Захисник подає до суду клопотання про повернення прокурору клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, якщо:

- ✦ вони не відповідають вимогам ст. 291 КПК (див. п. 2.9 МР);
- ✦ не вказана інформація про захід медичного (виховного) характеру, який пропонується застосувати.

2.11. У підготовчому судовому засіданні судом може бути прийняте одне з наступних рішень, передбачених ч. 3 ст. 314 КПК:

п. 1 ч. 3	про затвердження угоди або відмову в затвердженні угоди та повернення кримінального провадження прокурору для продовження досудового розслідування в порядку, передбаченому ст. 468–475 КПК	у разі наявності угоди між підозрюваним (обвинуваченим) та 1) потерпілим про примирення; 2) прокурором про визнання винуватості
п. 2 ч. 3	про закриття провадження	у випадку встановлення підстав, передбачених пп. 4–8 ч. 1 ст. 284 КПК: 4) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою; 5) помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого; 6) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню; 7) потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник, відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення; 8) стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу; або ч. 2 ст. 284 КПК: 1) у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності; 2) якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом
п. 3 ч. 3	про повернення прокурору обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру	якщо вони не відповідають вимогам КПК (див. пункти 2.9–2.10 МР)

п. 4 ч. 3	про направлення до відповідного суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру для визначення підсудності	у випадку встановлення непідсудності кримінального провадження
п. 5 ч. 3	про призначення судового розгляду на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру	за відсутності обставин, зазначених у пп. 1–4 цієї частини

2.12. Відповідно до ч. 4 ст. 314 КПК ухвала суду про повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру можуть бути оскаржені в апеляційному порядку.

Інші ухвали, винесені судом за наслідками проведеного підготовчого судового засідання, оскарженню не підлягають. Заперечення на них можуть бути включені до апеляційної скарги на вирок суду за результатами розгляду справи.

2.13. Після призначення справи до судового розгляду головуючий повинен забезпечити учасникам судового провадження можливість ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, якщо вони про це заявлять клопотання.

Додаткова інформація	Матеріалами кримінального провадження (кримінальною справою) є документи, інші матеріали, надані суду під час судового провадження його учасниками, судові рішення та інші документи і матеріали, що мають значення для цього кримінального провадження, які долучені до обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності.
-----------------------------	--

Під час ознайомлення учасники судового провадження мають право робити необхідні виписки та копії документів за допомогою технічних засобів.

Матеріали про застосування заходів безпеки стосовно осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, для ознайомлення не надаються.

- 2.14. Захисникові слід враховувати, що у підготовчому провадженні:
- надання прокурором суду будь-яких інших документів, крім тих, що визначені *ст. 291 КПК*, до призначення справи до судового розгляду заборонене. Отже, прокурор не має права подавати суду всі зібрані до-судовим слідством матеріали кримінальної справи;
  - суд не може вдаватися до оцінки доказів та правильності кваліфікації дій обвинуваченого. Суд так само не може на цій стадії з'ясовувати та встановлювати факти порушення прав обвинуваченого (інших учасників кримінального провадження);
  - відповідність вручених обвинуваченому копій обвинувального акта та реєстру тим документам, які надійшли до суду від прокурора, **не перевіряється.**

КПК не передбачає обов'язкове посвідчення гербовою печаткою підписів прокурора та слідчого на обвинувальному акті та в матеріалах кримінального провадження.

Поверненню прокурору підлягає саме обвинувальний акт, а не матеріали кримінального провадження.

Суд не може встановлювати прокурору строк для виправлення недоліків обвинувального акта, отже, у адвоката відсутні правові підстави просити суд про таке.

3. ПІДГОТОВКА ДО СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

3.1. Підготовка до здійснення захисту в судовому засіданні є творчим процесом, який залежить від багатьох чинників, у тому числі від обставин кримінальної справи, участі адвоката у справі на стадії досудового розслідування, особистих якостей адвоката, досвіду роботи. Однак у всіх випадках процес підготовки до судового розгляду включає:

- роботу над детальним вивченням матеріалів кримінального провадження, яка має містити аналіз зібраних доказів та їх оцінку;
- формування та ведення адвокатського досьє;
- вивчення відповідних законодавчих норм, національної судової практики та прецедентної практики ЄСПЛ;
- конфіденційне побачення з підзахисним із метою формування (уточнення) позиції у справі та визначення (коригування) стратегії захисту;
- визначення обсягу доказів, які мають бути досліджені судом, і порядку їх дослідження, збирання нових (додаткових) доказів, підготовку альтернативних висновків фахівців;
- детальну розробку тактики ведення захисту в судовому засіданні;
- підготовку клопотань, у тому числі письмових, визначення порядку та послідовності їх подання;
- підготовку до прямого та перехресного допиту;
- підготовку основних тез виступу в судових дебатах.

3.2. Детальний аналіз матеріалів кримінального провадження має включати:

- ознайомлення з усіма доказами, зібраними у справі;
- проведення їх оцінки з усіх позицій: сторони обвинувачення, сторони захисту та безсторонньо – з погляду суду, що має допомогти адвокату виявити слабкі та сильні місця захисту й обвинувачення;
- встановлення наявності/відсутності підстав для:
  - ✦ об'єднання, виділення матеріалів (ст. 334 КПК);
  - ✦ зупинення судового провадження (ст. 335 КПК);
  - ✦ перекваліфікації дій підзахисного, зміни обвинувачення (ст. 338 КПК);
  - ✦ обрання, скасування, зміни запобіжного заходу, продовження строку його дії (ст. 331 КПК, див. п. 2.7 цих МР).

3.3. Вивчення законодавства та практики ВССУ і ВСУ слід проводити в контексті кримінального провадження. Адвокату необхідно ознайомитися з відповідними постановами Пленуму, роз'ясненнями, листами, узагальненнями, які стосуються матеріального права, з метою визначення правильності кваліфікації дій підзахисного, а також – процесуального права, задля оцінки доказів на предмет їх допустимості та дотримання прав і свобод обвинуваченого в процесі досудового розслідування.

3.4. Особливий акцент потрібно зробити на ознайомленні з практикою ЄСПЛ та підборі справ, які можуть бути використані в процесі судового розгляду з метою аргументування позиції захисту під час подання та розгляду клопотань, заяв тощо. Наприклад, у справах:

- 1) що стосуються обвинувачених, які мають важкі захворювання та перебувають під вартою, необхідно звернути увагу на практику за *статтями 3 та 5 ЄКПЛ*;
- 2) в яких можуть порушуватися питання провокації злочину – на практику за *ст. 6 ЄКПЛ*;
- 3) де докази були отримані за допомогою проведення негласних слідчих або розшукових дій – на практику за *ст. 8 ЄКПЛ*;
- 4) які мають політичний підтекст – на практику за *ст. 10 ЄКПЛ*.

3.5. Також необхідно попередньо визначитися з правильністю кваліфікації дій підзахисного та доведеністю його вини, окреслити коло доказів, які можуть бути визнані недопустимими.

3.6. До початку судового засідання під час конфіденційного побачення з підзахисним треба сформувати (уточнити) позицію у справі та сформувати (відкоригувати) стратегію захисту, яка може полягати у вчиненні дій, спрямованих на виправдання обвинуваченого чи перекваліфікацію його дій із метою пом'якшення покарання, створенні умов для укладання угоди з прокурором або призначення якомога м'якшого покарання, пошуку шляхів для примирення з потерпілим тощо.

3.7. Адвокат має враховувати, що згідно з чинним законодавством примирення потерпілого з обвинуваченим може мати одну із трьох форм:

- 1) відмова потерпілого від обвинувачення;
- 2) примирення винного з потерпілим;
- 3) укладання угоди про примирення.

3.8. Зазначені форми примирення мають різні правові наслідки:

- ✦ відмова потерпілого від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення;
- ✦ примирення потерпілого з обвинуваченим, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості або злочин середньої тяжкості з необережності та відшкодував завдані ним збитки або усунув заподіяну шкоду, є підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- ✦ укладання угоди про примирення передбачає встановлення узгодженого покарання та, як наслідок, має обмеження права на оскарження вироку.

Після того як потерпілий або обвинувачений виявили бажання примирити-

ся з протилежною стороною, до процедури примирення можуть залучатися інші особи, зокрема представники медіаційних центрів, особи, які мають певний авторитет серед учасників процедури.

3.9. Від формування стратегії захисту адвокату слід перейти до розробки тактики дій у судовому засіданні. План дій залежить від обставин конкретної справи, складу осіб, які братимуть участь у судовому засіданні, та моменту вступу адвоката у справу.

3.10. У будь-якому разі адвокату слід:

- визначитися з обсягом, змістом і послідовністю подання клопотань у судовому засіданні та підготувати письмові клопотання;
- вирішити питання про необхідність здійснення таких заходів під час судового розгляду:
  - ✦ проведення огляду речових доказів;
  - ✦ призначення та проведення експертиз (підготовка запитань, пошук експертних установ, конкретних експертів, спеціалістів, вирішення питання щодо можливості залучення експертів самостійно, на договірних умовах);
  - ✦ проведення процесуальних дій у режимі відеоконференцій;
  - ✦ надання тимчасового доступу до речей;
  - ✦ доручення органу досудового розслідування щодо проведення слідчих дій;
- розробити низку заходів для забезпечення своєчасного прибуття у судові засідання свідків захисту, спеціалістів, яких запрошує сторона захисту, експертів, якщо їх допит в суді буде здійснюватися за клопотанням сторони захисту;
- визначитися з необхідністю збирання додаткових доказів: встановити їх імовірні джерела та вжити заходів для вчасного отримання доказів із забезпеченням принципу їх допустимості у процесі доказування.

3.11. Для реалізації своєї позиції у справі та належного захисту клієнта адвокат під час підготовки до судового розгляду користується усіма наданими йому процесуальними правами та збирає докази шляхом проведення власного адвокатського розслідування, яке може включати:

- звернення із запитом про витребування речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, ревізій, актів перевірок тощо;
- отримання доступу до речей, документів;
- безпосередній огляд місця події, встановлення її очевидців та їх опитування;
- отримання висновків фахівців, експертів, опитування осіб за їх згодою тощо.

3.12. Адвокату доцільно виконати наступні дії з підготовки до допиту свідків та потерпілих:

- з'ясувати ступінь залежності свідків (потерпілих) одне від одного, від потерпілого (свідка) та обвинуваченого;
- завчасно звернутися до суду з клопотанням про забезпечення перекладу, якщо особа, яку планується допитати, не володіє мовою судочинства;
- визначити порядок їх допиту таким чином, щоб особи, які демонструють залежність від інших свідків, допитувалися в першу чергу. Якщо судом буде встановлений інший порядок допиту свідків, адвокату доцільно в судовому засіданні звернутися до суду з клопотанням, щоб під час допиту «залежного» свідка із залу було видалено особу, від якої він залежить;
- визначитися щодо необхідності проведення одночасного допиту двох чи більше свідків з метою усунення розбіжностей у їх показаннях;
- вирішити питання про отримання та подання доказів, які дискредитують свідка, відповідно до правил, встановлених *ст. 88 КПК*.

3.13. Захисник має роз'яснити обвинуваченому суть і порядок проведення прямого допиту та особливо – перехресного, а також допомогти йому у підготовці запитань до свідків та потерпілих, наприклад, шляхом складання нотаток, які можуть бути використані в процесі допиту.

3.14. Після закінчення підготовки до судового засідання доцільно підготувати тези короткого виступу на початку судового засідання та почати готувати тези виступу у судових дебатах.

4. ДІЇ АДВОКАТА ПІД ЧАС СУДОВОГО РОЗГЛЯДУ

4.1. Незалежно від моменту вступу у справу, до початку судового розгляду адвокат має підійти повністю готовим і забезпечити підготовленість до нього підзахисного. Якщо обвинувачений не перебуває під вартою, адвокату доцільно підтримувати контакт із підзахисним та переконатись у тому, що він належним чином повідомлений про необхідність явки до суду і має фізичну можливість з'явитися в судове засідання.

4.2. У судове засідання адвокату належить прибувати завчасно, у відносинах із судом та учасниками кримінального провадження дотримуватися загальноприйнятих норм поведінки, Правил адвокатської етики, проявляти рівновагу, такт і витримку.

4.3. У разі неявки обвинуваченого, до якого не застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, за викликом у судове засідання, адвокат має вжити всіх заходів для якнайшвидшого встановлення поважності причин неявки з метою недопущення постановлення судом ухвали про привід обвинуваченого та/або ухвали про накладення на нього грошового стягнення.

4.4. Прибуття в суд перекладача (за винятком залучення його судом), свідка, спеціаліста або експерта забезпечується стороною кримінального провадження, яка заявила клопотання про його виклик. Суд сприяє сторонам кримінального провадження у забезпеченні явки зазначених осіб шляхом здійснення судового виклику (ч. 2 ст. 327 КПК).

4.5. Дії адвоката щодо дотримання порядку розгляду справи та процесуальних норм у суді:

- пересвідчитися, що здійснюється повне фіксування судового процесу технічними засобами;
- за наявності підстав заявити клопотання про проведення судового засідання в режимі відеоконференції (див. пп. 7.1–7.9 цих МР);
- вимагати, щоб свідки були видалені з зали судового засідання до початку судового розгляду, а судовий розпорядник забезпечив, аби допитані та не допитані свідки не спілкувались (ст. 346 КПК);
- за необхідності заявити клопотання про оголошення обвинувального акта прокурором у повному обсязі;

Судовий розгляд починається з оголошення прокурором короткого викладу обвинувального акта, якщо учасники судового провадження не заявили клопотання про оголошення обвинувального акта в повному обсязі (ч. 2 ст. 347 КПК).

- якщо у кримінальному провадженні пред'явлено цивільний позов, прослідкувати за тим, щоб цивільний позивач або його представник чи законний представник, а в разі їх відсутності – головуючий, оголосив короткий виклад позовної заяви, якщо учасники судового провадження не заявили клопотання про її оголошення в повному обсязі;
- висловлювати думку щодо визначення обсягу доказів та порядку їх дослідження;

Під час здійснення спеціального судового провадження досліджуються всі надані докази (ч. 2 ст. 349 КПК).

- слідкувати, щоб докази надавалися спочатку стороною обвинувачення, потім – стороною захисту;
- своєчасно реагувати на зміну обстановки та заявляти клопотання про зміну обсягу доказів і порядку їх дослідження (ст. 349 КПК);
- якщо в процесі розгляду справи будуть встановлені (з'являться) підстави для об'єднання або виділення матеріалів справи, адвокат має вчасно реагувати на це та заявляти відповідне клопотання;
- проявляти послідовність у поданні принципів клопотань, виходячи з того, що відмова у задоволенні клопотання не позбавляє права заявляти їх повторно (ст. 350 КПК);
- якщо перестали існувати підстави для спеціального судового провадження, адвокат має негайно заявити клопотання з вимогою розпочати судовий розгляд спочатку для подальшого здійснення його згідно із загальними правилами, передбаченими КПК (ч. 4 ст. 323 КПК);

Участь захисника у спеціальному судовому провадженні є обов'язковою.

- адвокат повинен звернутися до головуючого (суду) з вимогою заборонити (припинити) проведення зйомки (відеозйомки) підзахисного журналістами, іншими особами, якщо обвинувачений заперечує проти його зйомки в процесі судового розгляду;
- за наявності підстав для відводу суддів, присяжних, прокурора, інших учасників судового провадження адвокат має своєчасно заявити мотивований відвід таким особам;
- адвокату треба наполягати на неухильному дотриманні положень ст. 320 КПК⁷ щодо обов'язкового призначення запасного судді у кри-

⁷ Стаття 320. Запасний суддя

1. У кримінальному провадженні, для проведення якого потрібен значний час, повинен бути призначений запасний суддя, який перебуває в залі судового засідання протягом судового розгляду. Рішення про необхідність призначення запасного судді приймає суд, що здійснюватиме судові провадження, одночасно з призначенням підготовчого судового засідання. Про призначення запасного судді робиться відмітка в журналі судового засідання.

2. Якщо під час судового засідання суддю замінює запасний суддя, судовий розгляд продовжується. Судовий розгляд у такому разі закінчує суд у новому складі.

мінальному провадженні, для якого потрібний значний час для вивчення матеріалів справи.

4.6. Якщо кількість присутніх у залі судового засідання обмежена головною через недостатність місць, адвокат повинен звернути увагу головуючого на те, що близькі родичі та члени сім'ї обвинуваченого мають пріоритетне право бути присутніми у залі судового засідання, та вимагати від суду забезпечити їм реалізацію цього права⁸.

4.7. Дії адвоката у разі вступу у справу в процесі судового розгляду через заміну захисника:

- вимагати достатньо часу для підготовки (ч. 4 ст. 324 КПК);
- провести конфіденційну зустріч із підзахисним;
- ознайомитися з матеріалами кримінального провадження;
- виконати інші дії, які передбачені в розділах 2–3 цих МР та які можуть бути виконані на цьому етапі судового провадження.

4.8. Щодо меж судового розгляду адвокату необхідно:

- вживати заходів для забезпечення того, щоб судовий розгляд відбувався в межах, визначених ст. 337 КПК, для чого захисник може звертатися до суду з відповідними клопотаннями, заявами тощо;

Суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорується. При цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку.

- пам'ятати, що допит обвинуваченого здійснюється обов'язково, крім випадку, якщо він відмовився від давання показань, і випадків, передбачених у спрощеному та спеціальному провадженні;
- у разі зміни прокурором обвинувачення (правової кваліфікації та/або обсягу обвинувачення) в суді, залежно від обставин справи, заявляти клопотання про скорочення або продовження передбаченого ч. 4 ст. 338 КПК семиденного строку, який надається обвинуваченому, його захиснику для підготовки до захисту проти нового обвинувачення;

⁸ «Близькі родичі та члени сім'ї – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновитель чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі». (п. 1 ч. 1 ст.3 КПК).

- у разі висунення прокурором додаткового обвинувачення в процесі розгляду судом відповідного клопотання прокурора, адвокату слід зважати на ризики, які пов'язані з (не)розглядом додаткового обвинувачення в одному провадженні з первісним, і висловити суду узгоджену з підзахисним позицію щодо такої можливості;

Суд зобов'язаний відкласти судовий розгляд на строк, необхідний для підготовки до захисту від додаткового обвинувачення, але не більше ніж на чотирнадцять днів. Строк відкладення судового розгляду може бути продовжений судом за клопотанням сторони захисту у випадку, якщо обсяг або складність нового обвинувачення вимагають більше часу для підготовки до захисту (ч. 2 ст. 339 КПК).

Після закінчення встановленого судом строку судового провадження повинно бути розпочате з підготовчого судового засідання.

- якщо захисник, виходячи з обставин конкретної справи, вирішить, що необхідно провести нове дослідження доказів, які вже були досліджені судом до висунення додаткового обвинувачення, він має завчасно підготувати та подати суду відповідне клопотання.

4.9. У разі відмови прокурора від підтримання обвинувачення в суді та висловлення потерпілим згоди на підтримання обвинувачення, кримінальне провадження набуває статусу приватного. Повторне неприбуття в судові засідання потерпілого, який був викликаний у встановленому КПК порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом у інший спосіб), без поважних причин або без повідомлення про причини неприбуття, прирівнюється до його відмови від обвинувачення та спричиняє закриття кримінального провадження за відповідним обвинуваченням (ч. 6 ст. 340 КПК).

4.10. Під час обрання, продовження, скасування чи зміни запобіжних заходів у судовому провадженні адвокат має виконати дії, передбачені відповідними положеннями МР «Дії захисника при вирішенні питання про обрання, продовження, скасування або зміну запобіжного заходу».

4.11. Адвокат повинен пам'ятати, що ч. 3 ст. 331 КПК покладає на суд обов'язок, незалежно від наявності клопотань, розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до закінчення двомісячного строку з дня надходження до суду обвинувального акта (клопотання про застосування примусових заходів медичного або вихов-

ного характеру) чи з дня застосування судом до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. До завершення продовженого строку, суд зобов'язаний повторно розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою, якщо судове провадження не було закінчене до цього часу.

Під час здійснення судового провадження судом присяжних питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою вирішує головуючий.

4.12. Під час підготовки та подання клопотань щодо запобіжних заходів захисник має обов'язково посилатись у них на практику ЄСПЛ⁹.

4.13. Дії захисника при вирішенні питань, пов'язаних із проведенням експертизи в суді:

- за необхідності та з урахуванням узгодженої з підзахисним позиції у справі заявляти суду клопотання про доручення експертній установі, експерту або експертам проведення експертизи (нової, додаткової, повторної);
- підготувати та подати суду питання експерту (експертам), допомогти підзахисному визначитися із запитаннями, які він має намір поставити, та допомогти в їх формулюванні;
- попередньо визначитися з можливою експертною установою (експертом) та просити суд доручити їй (йому) проведення експертизи;
- ставити перед судом питання щодо можливості залучення експертів самостійно, на договірних умовах (ч. 2 ст. 243 КПК);
- заявити про свій намір брати участь у проведенні дослідження експертами та взяти у ньому участь;
- із метою недопущення затягування судового розгляду адвокат має слідкувати за тим, щоб суд безпідставно не зупиняв провадження у справі після призначення експертизи, а продовжував судовий розгляд.

4.14. Під час пред'явлення для впізнання в суді особи чи речей (ст. 355 КПК) адвокату необхідно зважати на те, що:

- особа чи річ можуть бути пред'явлені для впізнання лише свідкові, потерпілому, обвинуваченому;
- пред'явлення для впізнання проводиться після того, як особа, котра впізнає, під час допиту вкаже на ознаки, за якими вона може впізнати особу чи річ;
- у процесі впізнання особа, яка впізнає, повинна зазначити, чи впізнає вона особу або річ і за якими саме ознаками.

⁹ВССУ, 01.06.2013 р. Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. за 2011 – перше півріччя 2012 року (<http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-1>)

4.15. Дії щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій під час судового провадження:

- адвокату слід пам'ятати, що процедура вживання заходів забезпечення кримінального провадження під час судового провадження застосовується згідно з положеннями *розділу II КПК*, але має свої особливості;
- стосовно надання тимчасового доступу до речей і документів необхідно враховувати причини, через які доступ не був здійснений під час досудового розслідування;
- у разі прийняття судом рішення про надання доступу, судовий розгляд відкладається на строк, достатній для здійснення такого заходу та ознайомлення учасників судового провадження з його результатами;
- адвокат має перевірити клопотання прокурора про проведення слідчих (розшукових) дій на відповідність вимогам *ст. 333 КПК*, зокрема:
  - ✦ чи є обставини, встановлення або перевірки яких вимагає прокурор, такими, що мають істотне значення для кримінального провадження, та чи не можуть вони бути встановлені або перевірені іншим шляхом;
  - ✦ чи існує реальна можливість їх встановлення або перевірки шляхом проведення зазначених дій;
- суд відмовляє в задоволенні клопотання прокурора, якщо він не доведе, що слідчі (розшукові) дії, про проведення яких він просить, не могли бути проведені під час досудового розслідування через те, що не були і не могли бути відомі обставини, які свідчать про необхідність їх проведення;
- в ухвалі суду про доручення проведення слідчої (розшукової) дії зазначається, для з'ясування або перевірки яких обставин і які саме слідчі (розшукові) дії необхідно провести, та встановлюється строк виконання доручення;
- у разі прийняття зазначеного рішення суд відкладає судовий розгляд на строк, достатній для проведення слідчої (розшукової) дії та ознайомлення учасників судового провадження з її результатами;
- адвокату в обов'язковому порядку необхідно ознайомитися з матеріалами, отриманими внаслідок проведення слідчих (розшукових) дій за дорученням суду. Обов'язок прокурора – надати доступ до таких матеріалів, що передбачено *ч. 6 ст. 333 КПК*.

4.16. Під час розгляду судом питання про застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як тимчасовий доступ до документів, які знаходяться в операторів та провайдерів телекомунікацій, адвокату необхідно враховувати зміст правових позицій ВССУ, викладених ним у листі від 05.04.2013 р. № 223-558/0/4-13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» (пп. 16–17).

4.17. У справах, де мало місце відсторонення обвинуваченого від посади, адвокату необхідно вирішити питання про можливість скасування такого рішення під час розгляду справи судом та, за наявності підстав, заявити відповідне клопотання. З метою обґрунтування клопотання захиснику необхідно зібрати відповідні докази того, що потреба у подальшому застосуванні цього заходу відпала (ч. 3 ст. 158 КПК). Слід пам'ятати, що рішення суду за результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про відсторонення від посади окремому оскарженню не підлягає¹⁰.

4.18. У процесі судового провадження адвокат з метою захисту майнових прав обвинуваченого може вживати наступних заходів:

– на будь-якому етапі судового провадження звертатися до суду із клопотаннями про скасування повністю або частково арешту майна, якщо зазначені особи:

- ✚ не були присутні при розгляді питання про арешт майна;
- ✚ доведуть, що в подальшому застосуванні цього заходу минула потреба;
- ✚ доведуть, що арешт накладений необґрунтовано;

Рішення за результатами розгляду клопотання про скасування ухвали про арешт майна окремому оскарженню не підлягає.

– після проведення дослідження в суді речових доказів (або після закінчення з'ясування обставин і перевірки їх доказами) ставити перед судом питання про повернення обвинуваченому його особистих речей, які були визнані речовими доказами;

– при вирішенні судом питання про розподіл судових витрат, висловити свою думку стосовно порядку розподілу та обґрунтувати її необхідними розрахунками тощо.

4.19. Аналогічним чином має діяти адвокат стосовно тимчасового обмеження обвинуваченого у користуванні спеціальним правом.

4.20. З метою забезпечення дотримання судом розумного строку розгляду справи адвокату необхідно:

– не допускати безпідставних відкладень розгляду справи, встановлення перерв у судовому розгляді, які є невиправданими;

Після зміни прокурора судовий розгляд справи продовжується в загальному порядку (ч. 2 ст. 341 КПК).

¹⁰ П. 13 листа ВССУ від 05.04.2013 р. № 223-558/0/4-13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження».

- висловлюючи думку щодо можливості розгляду справи у разі неявки учасників процесу, враховувати встановлені статтями 323–327 КПК наслідки такої неявки;

Судовий розгляд у кримінальному провадженні щодо злочинів, зазначених у частині другій ст. 297-1 КПК, може здійснюватися за відсутності обвинуваченого (in absentia), крім неповнолітнього, який переходить від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності (спеціальне судове провадження), якщо він перебуває поза межами України.

- під час визначення меж перебігу строку судового розгляду, про який йдеться у ст. 6 ЄКПЛ, виходити з того, що у кримінальному провадженні враховується як період досудового розслідування, так і період судового розгляду й апеляційного провадження. При цьому перебіг строків у кримінальному провадженні починається з часу, коли особі повідомили про підозру, або з моменту затримання особи за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, а закінчується у момент, коли вирок набрав законної сили або кримінальне провадження закрито в цілому чи щодо конкретної особи;
- враховувати, що:
  - ✦ критеріями для визначення розумності строків під час кримінального провадження КПК визнає: складність кримінального провадження; поведінку учасників кримінального провадження; спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень (ч. 3 ст. 28 КПК);
  - ✦ відповідно до практики ЄСПЛ складність кримінального провадження визначається з урахуванням кількості підозрюваних, обвинувачуваних і кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження; кількості учасників провадження (потерпілих, свідків тощо); правової кваліфікації кримінального правопорушення; наявності на момент початку досудового розслідування відомостей щодо конкретної особи, яка ймовірно вчинила кримінальне правопорушення; характеру обставин, що підлягають доведенню в кримінальному провадженні; меж доказування; обсягу матеріалів досудових розслідувань, що об'єднані в одному провадженні; необхідності призначення експертиз, їх складності; обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для всебічного та повного дослідження обставин кримінального правопорушення; необхідності отримання міжнародної допомоги в рамках кримінального провадження тощо¹¹.

¹¹ Постанова Пленуму ВССУ від 17.10.2014 № 11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення».

Строки розгляду справи не можуть вважатися розумними, якщо вони порушені через зайнятість судді в іншому процесі, призначення судових засідань із великими інтервалами, затягування з передаванням справи з одного суду до іншого у встановлених законом випадках, безпідставне задоволення необґрунтованих клопотань учасників процесу, що спричинило відкладення розгляду справи на тривалий час, відкладення справи через її неналежну підготовку до судового розгляду, невживання заходів щодо недопущення недобросовісної поведінки учасників справи тощо, оскільки наведені причини свідчать про низький рівень організації судочинства та безвідповідальне ставлення до виконання своїх обов'язків (п. 7 Постанови № 11).

4.21. Однією з ефективних форм протидії затягуванню судового процесу є звернення до суду із клопотанням про необхідність здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені КПК. Враховуючи, що ч. 6 ст. 28 КПК не закріплено такого права за захисником, його варто подати від імені обвинуваченого. Адвокат має допомогти підзахисному скласти відповідне клопотання із зазначенням у ньому підстав для прискорення кримінального провадження. За результатами розгляду такого клопотання суд постановляє мотивовану ухвалу, в якій при встановленні підстав для прискорення кримінального провадження може бути вказано, у межах якого строку має бути здійснене кримінальне провадження або проведена та чи інша процесуальна дія. За відсутності підстав для прискорення у такий спосіб кримінального провадження суд відмовляє у задоволенні клопотання, про що постановляє мотивовану ухвалу. Ухвала суду за результатами розгляду клопотання про прискорення кримінального провадження окремому оскарженню не підлягає.

Кримінальне провадження щодо особи, яка тримається під вартою, неповнолітньої особи має бути здійснене невідкладно і розглянуте в суді першочергово (ч. 4 ст. 28 КПК, рішення ЄСПЛ у справі «Тодоров проти України» від 12.01.2012 р.).

У спрощеному провадженні вирок ухвалюється у п'ятиденний строк із дня отримання обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні (ст. 382 КПК).

5. ДОПИТ

5.1. Загальні правила допиту:

- під час прямого допиту не дозволяється ставити навідні питання, тобто запитання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї;
- допит особи не може продовжуватися без перерви більше двох годин. Адвокат повинен слідкувати за неухильним дотриманням цього правила щодо всіх осіб, які допитуються у суді, та заявляти відповідні клопотання про оголошення судом перерви для відпочинку;
- суд не має права переривати допит особи, надавши їй можливість відпочити, якщо при цьому він продовжує розгляд справи, наприклад, досліджує звуко- та відеозаписи, оглядає документи тощо;
- допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день¹².

Особа має право не відповідати на запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма зобов'язаність у законі (таємниця сповіді, лікарська таємниця, професійна таємниця захисника, таємниця нарадчої кімнати тощо) або які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею, близькими родичами чи членами її сім'ї кримінального правопорушення, а також щодо службових осіб, які виконують негласні слідчі (розшукові) дії, та осіб, які конфіденційно співпрацюють із органами досудового розслідування (ч. 8 ст. 224 КПК).

5.2. Адвокат має право звертатися до суду з клопотанням про проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних учасників кримінального провадження (свідків, потерпілих, обвинувачених) для з'ясування причин розбіжності в їхніх показаннях. Таким особам пропонується по черзі дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого їм ставлять запитання учасники судового провадження та суд. Оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після надання ними показань.

У кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом із підозрюваним (ч. 9 ст. 224 КПК).

¹² Ч. 2 ст. 226 КПК.

5.3. У процесі допиту обвинуваченого адвокат повинен:

- слідкувати за порядком допиту: спочатку, за пропозицією головуючого, обвинувачений дає показання у вільній формі, після чого його допитують прокурор і захисник, а потім можуть задати запитання потерпілий, інший обвинувачений, цивільний позивач, цивільний відповідач, головуючий і судді. Головуючий у судовому засіданні може задавати запитання у будь-який момент із метою уточнення та доповнення відповідей, а судді лише в кінці – після цивільного відповідача (ч. 1 ст. 351 КПК);
- вимагати від суду негайно припинити задавати запитання та проводити допит підзахисного суддями чи будь-ким із учасників процесу, якщо обвинувачений заявляє про відмову давати показання та відповідати на запитання;
- слідкувати за тим, щоб не обмежувалось право обвинуваченого користуватися нотатками в процесі допиту, оскільки це право не може бути обмежене ніким.

Адвокат не може заперечувати проти намагання суду отримати від обвинуваченого конкретну відповідь на запитання, яке потребує відповіді «так» чи «ні», оскільки таке право закріплене за судом ч. 2 ст. 351 КПК.

5.4. Адвокат в процесі допиту свідка (потерпілого) здійснює такі заходи:

- слідкує за тим, щоб:
  - ✦ перед початком допиту були з'ясовані стосунки свідка з обвинуваченим, потерпілим;
  - ✦ свідок був попереджений про кримінальну відповідальність за відмову від надання показань і за завідомо неправдиві показання;
  - ✦ відбулося приведення свідка до присяги (німий свідок приводиться до присяги у письмовій формі);
- заявляє клопотання про допит нового свідка за відсутності того, який уже дав показання (наприклад, коли мова йде про допит свідка, який певним чином залежить від раніше допитаного);
- за наявності підстав заявляє клопотання про допит свідка з дотриманням вимог про неможливість його ідентифікації або заперечує проти такого порядку допиту за клопотанням стороні обвинувачення, якщо це може зашкодити захисту обвинуваченого;
- коли свідок ухиляється від прямої відповіді на запитання, адвокат звертається до суду та вимагає від суду зобов'язати свідка надати відповідь «так» чи «ні»;
- звертає увагу на дотримання правила, відповідно до якого свідок може користуватися нотатками лише тоді, коли це пов'язано із обчисленнями або іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті;

- за наявності підстав заявляє клопотання про повторний допит свідка;
Свідок може бути допитаний повторно в тому самому або наступному судовому засіданні за його клопотанням, за клопотанням сторони кримінального провадження або за ініціативою суду, зокрема, якщо під час судового розгляду з'ясувалося, що свідок може надати показання стосовно обставин, щодо яких він не допитувався. Під час дослідження інших доказів свідкам можуть ставити запитання учасники судового провадження, експерт, а також суд (ч. 13 ст. 352 КПК).
- за наявності розбіжностей в показаннях свідків заявляє клопотання про їх (двох чи більше) одночасний допит;
- заявляє клопотання про оцінку доказів, які дискредитують свідка обвинувачення, відповідно до правил, встановлених ст. 88 КПК.

! На вимогу суду допитаний свідок може бути залишений у залі судового засідання, навіть коли він заперечує проти цього.

5.5. Якщо допит свідка обвинувачення відбувався на досудовому розслідуванні в порядку ст. 225 КПК¹³, адвокат має заявляти клопотання про обов'язковий допит такого свідка у судовому засіданні з метою забезпечення права на безпосередній допит свідка обвинувачення, гарантованого обвинуваченому підпунктом d) пункту 3 статті 6 ЄКПЛ.

5.6. У випадках, коли свідок допитувався на досудовому розслідуванні за правилами ст. 225 КПК за відсутності сторони захисту або якщо є необхідність уточнення показань чи отримання показань щодо обставин, які не були з'ясовані в результаті допиту на досудовому розслідуванні, суд під час судового розгляду має допитати такого свідка.

При ухваленні судового рішення за результатами розгляду кримінального провадження суд може не врахувати докази, отримані в порядку, передбаченому цією статтею, навітьши мотиви такого рішення (ч. 3 ст. 225 КПК).

¹³ У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді з клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого у судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка чи потерпілого здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

5.7. Після прямого допиту протилежній стороні надається можливість перехресного допиту свідка. Під час перехресного допиту дозволяється ставити навідні запитання.

5.8. Під час допиту малолітнього або неповнолітнього свідка адвокату слід враховувати, що:

- допит такого свідка проводиться у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря;
- особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, без попередження про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання;
- до початку допиту законному представнику, педагогу або психологу, лікарю роз'яснюється їхній обов'язок бути присутніми при допиті, а також право заперечувати проти запитань і ставити запитання.

5.9. Щодо тривалості допиту малолітньої, неповнолітньої особи див. п. 5.1 цих МР.

5.10. Адвокат має заявляти клопотання про одночасний допит двох чи більше експертів для з'ясування причин розбіжностей у їхніх висновках, які стосуються одного й того самого предмета чи питання дослідження.

5.11. За наявності підстав адвокат може надати суду відомості, які стосуються знань, умінь, кваліфікації, освіти та підготовки експерта, для доведення або спростування достовірності його висновку (ч. 5 ст. 356 КПК).

6. ДОСЛІДЖЕННЯ РЕЧОВИХ ДОКАЗІВ, ДОКУМЕНТІВ, ЗВУКО- ТА ВІДЕОЗАПИСІВ, ОГЛЯД НА МІСЦІ

Увага! Викладені в пунктах 6.8 – 6.10 цього розділу правила визнання речових доказів недопустимими застосовуються до всіх видів доказів у кримінальному провадженні.

6.1. Докази, які стосуються судимостей обвинуваченого або вчинення ним інших правопорушень, що не є предметом цього кримінального провадження, а також відомості щодо характеру (окремих рис характеру) обвинуваченого є недопустимими для підтвердження його винуватості у вчиненні кримінального правопорушення.

6.2. Такі докази та відомості можуть бути визнані судом допустимими, якщо:

- 1) сторони погоджуються, щоб ці докази були визнані допустимими;
- 2) вони подаються для доведення того, що обвинувачений діяв із певним умислом і мотивом або мав можливість, підготовку, обізнаність, потрібні для вчинення ним відповідного кримінального правопорушення, або не міг помилитися щодо обставин, за яких він вчинив відповідне кримінальне правопорушення;
- 3) їх подає сам обвинувачений;
- 4) обвинувачений використав подібні докази для дискредитації свідка¹⁴.

6.3. Враховуючи, що докази, які стосуються певної звички або звичайної ділової практики обвинуваченого, є допустимими для доведення того, що певне кримінальне правопорушення узгоджувалося з цією звичкою обвинуваченого, захисник має вживати відповідних заходів для збору доказів, які спростовують або ставлять під сумнів докази щодо певної звички чи звичайної ділової практики обвинуваченого.

6.4. Під час підготовки до процесу дослідження у суді речових доказів, документів, огляду місця події, відтворення звуко- та відеоматеріалів адвокату необхідно вирішити питання про залучення до дослідження спеціаліста з метою отримання від нього усних консультацій чи письмових роз'яснень, які надаються ним на підставі його спеціальних знань.

6.5. Залежно від виду доказів, які потрібно досліджувати (оглядати), адвокату необхідно завчасно потурбуватися про рукавички, серветки, лупу (збільшувальне скло), які будуть використані ним у процесі огляду речей, предметів, документів тощо.

¹⁴ Ч. 2 ст. 88 КПК.

<p>1. Речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення.</p>	<p>2. Документи є речовими доказами, якщо вони містять ознаки, зазначені в частині першій цієї статті.</p>
<p>ст. 98 КПК</p>	

6.6. У процесі судового розгляду можуть бути досліджені не тільки речові докази, які були оглянуті під час проведення досудового розслідування (були предметом експертного дослідження), але й ті, що були представлені в суді.

6.7. Готуючись до судового засідання, в якому планується дослідження речових доказів, адвокат має попередньо вивчити властивості тих чи інших предметів та слідів, які вони залишають (або які залишаються на них), скориставшись за необхідності послугами спеціаліста. До процесу огляду в суді речових доказів, які є спеціальними виробами чи мають специфічні ушкодження, залучення спеціаліста (експерта) є бажаним.

6.8. Під час дослідження речових доказів адвокат має:

- переконатись у тому, що збережено їх належне пакування, наявні всі печатки, бирки та підписи, зазначено найменування доказу та дата його пакування;
- особисто оглянути кожний із доказів та, якщо потрібно, звернути увагу суду на обставини, пов'язані із самою річчю, а також сліди на доказах, які можуть мати значення для розгляду справи;
- за потреби звертатися до спеціаліста, експерта для отримання пояснень стосовно тих чи інших властивостей речових доказів, слідів, які вони містять тощо;
- із дозволу головуючого та у визначеному ним порядку ставити запитання з приводу речових доказів свідкам, експертам, спеціалістам, які брали участь у їх огляді;
- заявити клопотання про проведення повторного допиту свідка, експерта, потерпілого, обвинуваченого, якщо під час судового розгляду з'ясувалося, що вони можуть надати показання стосовно обставин, пов'язаних із речовими доказами, щодо яких цих осіб не допитували або щодо яких вони не давали показань;

Для проведення повторного допиту свідка та експерта не вимагається повторне приведення його до присяги, але разом із тим головуючий має нагадати свідку про кримінальну відповідальність за відмову давати показання та за завідомо неправдиві показання, а експерту – за надання завідомо неправдивого висновку (п. 9 листа ВССУ від 05.10.2012 р. № 223-1446/0/4-12 «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України»).

- заявити суду клопотання про визнання речового доказу недопустимим, якщо його отримали з порушенням встановленого КПК порядку, зокрема:
  - ✦ внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;
  - ✦ здобути завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав і свобод людини (ч. 1 ст. 87 КПК).

6.9. Залежно від обставин справи, таке клопотання може бути заявлене до початку огляду, під час огляду або після завершення огляду речового доказу. За результатом розгляду клопотання суд, у разі встановлення очевидної недопустимості доказу, постановляє ухвалу про визнання доказу недопустимим, що є перешкодою для початку огляду доказу або підставою для його припинення, якщо огляд вже розпочато (ч. 2 ст. 89 КПК). За відсутності ознак очевидної недопустимості, суд може визнати доказ недопустимим за результатами його оцінки разом з іншими обставинами справи у нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення.

6.10. Перелік істотних порушень прав людини й основоположних свобод, за наявності яких суд зобов'язаний визнати доказ недопустимим, наведений у ч. 2 ст. 87 КПК (див. також п. 8.9 цих МР).

! Суд не може посилатись у вирок на речові докази, які не були предметом дослідження у судовому засіданні.

6.11. У справах, де існує необхідність огляду речових доказів, які не можна доставити в судові засідання (через нерозривну пов'язаність із землею, значну вагу чи об'єм, зношений стан, який виключає їх транспортування, або таких, що вимагають особливих умов зберігання тощо), адвокату слід вирішити питання щодо подання до суду клопотання про проведення огляду за їх місцем знаходження.

6.12. Огляд таких речових доказів здійснюється у виїзному судовому засіданні, про що суд приймає відповідне рішення.

Проведення огляду речових доказів за їх місцезнаходженням і результати огляду зазначаються у протоколі огляду речових доказів та мають бути зафіксовані за допомогою технічних засобів. Незастосування таких засобів, згідно з ч. 6 ст. 107 КПК, тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її проведення результатів (п. 9 листа ВССУ від 05.10.2012 р. № 223-1446/0/4-12).

6.13. У судовому засіданні можуть бути досліджені (оголошені та пред'явлені для ознайомлення учасникам кримінального провадження) протоколи слідчих (розшукових) дій та інші долучені до матеріалів кримінального провадження документи, якщо в них викладені чи посвідчені відомості, що мають значення для встановлення фактів і обставин кримінального провадження.

6.14. Під час дослідження документів адвокат має:

- ставити запитання щодо документів обвинуваченому, потерпілому, свідкам, експертам, спеціалістам;
- просити суд виключити певний документ із числа доказів і вирішувати справу на підставі інших доказів або призначити відповідну експертизу цього документа, якщо документ, долучений до матеріалів кримінального провадження або наданий суду для ознайомлення особою, яка бере участь у кримінальному провадженні, викликає сумнів у його достовірності.

6.15. Адвокату слід пам'ятати, що для документів, які є речовими доказами, встановлений такий самий порядок дослідження, як і для речових доказів.

6.16. Під час підготовки до дослідження в судовому засіданні звуко- та відеозаписів адвокат повинен на підставі наявних даних з'ясувати, до якого типу доказів відноситься запис, із метою перевірки порядку його отримання вимогам КПК і встановлення, чи не було при цьому допущене істотне порушення прав та свобод людини. Також адвокату необхідно визначитися, чи варто для з'ясування відомостей, що містяться у звуко- та відеозаписах, залучити спеціаліста, та у разі необхідності підготувати відповідне клопотання.

6.17. У судовому засіданні можуть досліджуватися звуко- та відеозаписи, отримані внаслідок:

- технічної фіксації слідчих і процесуальних дій;

- проведення негласних слідчих дій;
- проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування.

! Адвокату слід пам'ятати, що проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції під час досудового розслідування можливе лише у випадках, прямо передбачених ч. 1 ст. 232 КПК.¹⁵

6.18. Адвокат має здійснити наступні дії, пов'язані з дослідженням звуко- та відеозаписів:

- у разі непристосованості залу судових засідань до проведення дослідження, наполягати на тому, щоб воно відбувалося в іншому спеціально обладнаному для цього приміщенні;
- за необхідності звертатися до суду з клопотанням про повторне часткове або повне відтворення звукозапису (демонстрацію відеозапису);
- звертатися до спеціаліста, у разі його залучення до процесу дослідження, із запитаннями щодо відтворених звуко- та відеозаписів;
- за наявності підстав звернутися до суду із заявою про підробку звуко- та відеозаписів, яку суд розглядає в порядку, передбаченому для розгляду заяв про підробку документів;
- переконатися, що у журналі судового засідання правильно відображені основні технічні характеристики обладнання та носіїв інформації із зазначенням часу відтворення (демонстрації).

6.19. У разі дослідження звуко- та відеоматеріалів, отриманих у результаті дистанційного досудового розслідування, адвокат має додатково перевірити, чи були наявні підстави для проведення такого дистанційного розслідування, та чи було воно оформлене належним процесуальним чином. Зокрема, чи містяться в матеріалах кримінального провадження відповідні процесуальні рішення слідчого, прокурора, слідчого судді, передбачені ст. 232 КПК, чи були вони вмотивовані, якщо сторона кримінального впровадження чи потерпілий заперечували проти проведення дистанційного досудового розслідування.

Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування, в якому дистанційно перебуватиме підозрюваний, не може бути прийняте, якщо він проти цього заперечує (ч. 2 ст. 232 КПК).

¹⁵ 1) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;

2) необхідності гарантування безпеки осіб;

3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;

4) необхідності вживання таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;

5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

6.20. Якщо під час дослідження зазначених доказів у суді з'ясується, що використані у дистанційному досудовому розслідуванні технічні засоби та технології не забезпечили належну якість зображення і звуку, адвокат має заявляти клопотання про виключення звуко- чи відеозапису з числа доказів.

6.21. Адвокат має звернути увагу на те, чи були дотримані слідчим, прокурором вимоги:

- статей 225–227 КПК, якщо дослідженню підлягає звуко- чи відеозапис допиту особи;
- статей 228–229 КПК, якщо дослідженню підлягає звуко- чи відеозапис впізнання осіб або речей.

Слідчий, прокурор із метою забезпечення оперативності кримінального провадження має право провести у режимі відео- або телефонної конференції опитування особи, яка через знаходження у віддаленому від місця проведення досудового розслідування місці, хворобу, зайнятість або з інших причин не може без зайвих труднощів вчасно прибути до слідчого, прокурора.

За результатами опитування, проведеного у режимі відео- або телефонної конференції, слідчий, прокурор складає рапорт, у якому зазначає дату та час опитування, дані про особу опитуваного, ідентифікаційні ознаки засобу зв'язку, що використовувався опитуваним, а також обставини, які були ним повідомлені. За необхідності опитування фіксується за допомогою технічних засобів аудіо- чи відеозапису.

Слідчий, прокурор зобов'язаний вжити заходів з метою встановлення особи опитуваного у режимі відео- або телефонної конференції та зазначити в рапорті, яким чином була підтверджена особа опитуваного.

(ч. 11 ст. 232 КПК).

6.22. Суд може провести огляд на місці задля перевірки, виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. Крім огляду місцевості, на місці може проводитись огляд приміщення, речей, документів.

6.23. Під час підготовки до огляду на місці та в процесі його проведення адвокату необхідно:

- пересвідчитися в тому, що результати такого огляду можуть бути використані на користь захисту;

- встановити фактичну можливість проведення огляду;
- визначитися щодо кола учасників: обвинувачений, потерпілий, свідки, спеціалісти, експерти тощо;
- вирішити питання про необхідність вжиття заходів із метою збереження місця, розташованих на ньому об'єктів у тому вигляді, який забезпечить результативність цієї процесуальної дії;
- заявити відповідне клопотання перед судом, у якому зазначити, в чому полягає винятковість ситуації, що вимагає огляду на місці;
- підготувати запитання, які будуть задаватись учасникам провадження на місці огляду (краще зробити це у письмовій формі, у вигляді таблиці, до якої буде зручно заносити відповіді цих осіб);
- за можливості взяти із собою диктофон або інший звукозаписувальний прилад із метою ведення запису на місці;
- задавати питання учасникам кримінального провадження у зв'язку з оглядом;
- звертати увагу суду на те, щоб всі заяви осіб, які беруть участь в проведенні огляду, заносилися до протоколу;
- слідкувати, щоб на місці огляду проводилася відеофіксація процесуальної дії в повному обсязі та було складено відповідний протокол.

6.24. При огляді суд може доручити спеціалісту проводити вимірювання, фотографування, складання планів і схем, виготовлення графічних зображень оглянутого місця чи окремих речей, виготовлення відбитків та зліпків тощо.

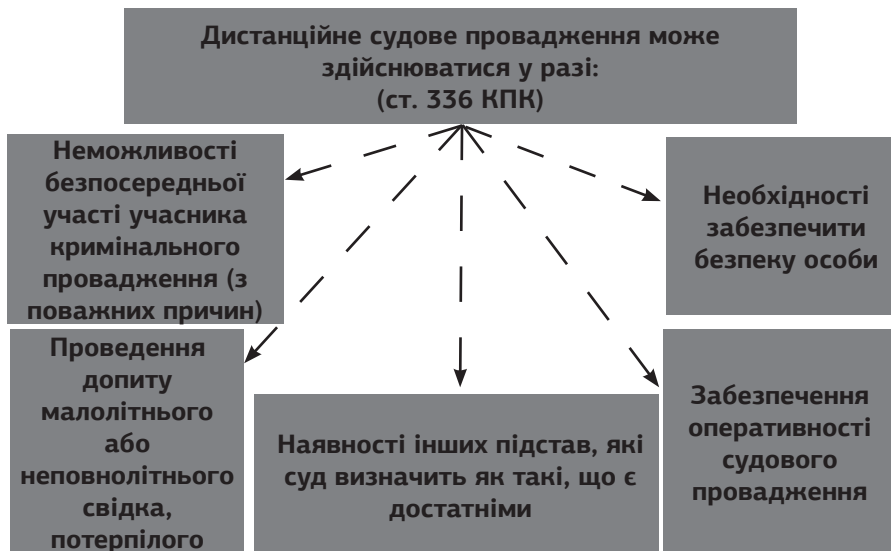
6.25. Підставою для огляду житла чи іншого володіння особи є вмотивована ухвала суду. Такий огляд проводиться в присутності володільця житла чи іншого приміщення або особи, яка перебуває там на законних підставах.

Огляд на місці не може проводитися під час здійснення провадження судом присяжних.

7. ДИСТАНЦІЙНЕ СУДОВЕ ПРОВАДЖЕННЯ

7.1. Судове провадження може здійснюватися за відсутності обвинуваченого, потерпілого чи іншого учасника провадження в судовій залі у режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі того, яке знаходиться поза межами приміщення суду (дистанційне провадження). Інформація про суди, які забезпечені технічними засобами відеоконференцзв'язку, розміщена на офіційному веб-порталі судової влади України (<http://court.gov.ua/videoconference>).

7.2. Дистанційне судове провадження допускається у наступних випадках (ст. 336 КПК):

7.3. Під час підготовки та проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції адвокат має право вимагати забезпечення судом:

- дотримання принципів гласності та відкритості судового провадження;
- належної якості зображення та звуку;
- можливості безперешкодного використання всіма учасниками провадження наданих їм процесуальних прав і виконання ними процесуальних обов'язків, передбачених КПК. Зокрема, їм повинна бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового провадження, задавати питання й отримувати відповіді, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки;
- інформаційної безпеки судового процесу;
- безперервної та якісної фіксації всіх процесуальних дій, проведених у

режимі відеоконференції, та їх результатів за допомогою технічних засобів відеозапису.

Слід пам'ятати, що дистанційне судове провадження не є особливою формою судового розгляду, а є лише одним із способів проведення процесуальних дій.

7.4. Проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції допускається в судах першої, апеляційної та касаційної інстанцій, Верховному Суді України під час здійснення судового провадження з будь-яких питань, розгляд яких належить до компетенції суду.

7.5. Ініціатором проведення судового розгляду в режимі відеоконференції може виступати суд, сторона обвинувачення та сторона захисту, інші учасники процесу.

Проведення дистанційного судового провадження здійснюється на підставі ухвали суду. Якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного судового провадження, суд може ухвалити рішення про його здійснення лише вмотивованою ухвалою, обґрунтувавши в ній прийняте рішення (ч. 2 ст. 336 КПК).

7.6. Обов'язок забезпечити проведення відеоконференції покладається на суд, який отримав судові рішення про проведення відеоконференції, незалежно від спеціалізації та інстанції суду, який прийняв таке рішення. (п. 1.3 Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження)¹⁶.

Якщо обвинувачений перебуває у приміщенні поза межами суду та заперечує проти дистанційного судового провадження, суд не має права прийняти таке рішення (ч. 2 ст. 336 КПК).

7.7. Адвокат повинен узгодити з підзахисним позицію щодо можливості проведення процесуальних дій стосовно нього в режимі відеоконференції. Якщо підзахисний виявив бажання та наполягає на застосуванні дистанційного провадження щодо нього, адвокат повинен роз'яснити останньому його права та можливість у будь-який час відмовитися від такого способу провадження.

¹⁶ Затверджено наказом ДСА від 15.11. 2012 р. № 155.

7.8. Під час вирішення питання про можливість проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції щодо інших учасників провадження (свідків, потерпілих тощо) адвокат має враховувати наступне:

- такий спосіб не повинен призводити до обмеження права обвинуваченого на захист;
- обставини, які є підставами для застосування дистанційного провадження, мають бути чітко зазначені та підтверджуватися належними доказами;
- якщо потреба у проведенні процесуальних дій у режимі відеоконференції обґрунтовується необхідністю забезпечення захисту особи шляхом зміни її зовнішності та голосу, слід зважати на необхідність та доцільність такого захисту з врахуванням обставин справи.

7.9. Під час проведення дистанційного судового провадження адвокат також має слідкувати за:

- ✚ недопущенням обмеження прав обвинуваченого у будь-якій формі;
- ✚ обов'язковим врученням обвинуваченому пам'ятки про права та обов'язки (ч. 4 ст. 336 КПК¹⁷);
- ✚ недопущенням стороннього впливу на особу, відносно якої проводяться процесуальні дії в режимі відеоконференції.

Додаткова інформація	<p>«Методичні рекомендації щодо організації проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції за участю осіб, які тримаються в установах попереднього ув'язнення або установах виконання покарань» (http://dpa.court.gov.ua/sud0490/publ/assdfd/)</p> <p>«Тимчасовий порядок організації проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції за участю осіб, які тримаються в установах попереднього ув'язнення або установах виконання покарань» (http://cr.zp.court.gov.ua/sud0826/elsud/tympor/)</p>
-----------------------------	--

¹⁷ Якщо особа, яка братиме участь у судовому провадженні дистанційно, знаходиться у приміщенні, розташованому на території, яка перебуває під юрисдикцією суду, або на території міста, в якому розташований суд, судовий розпорядник або секретар судового засідання цього суду зобов'язаний вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд із нею до закінчення судового засідання. Якщо особа, яка братиме участь у судовому провадженні дистанційно, знаходиться у приміщенні, розташованому поза територією юрисдикції суду та поза територією міста, в якому розташований суд, суд своєю ухвалою може доручити суду, на території юрисдикції якого перебуває така особа, здійснити дії, а саме судовий розпорядник або секретар судового засідання цього суду зобов'язаний вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд із нею до закінчення судового засідання. Якщо особа, яка братиме участь у судовому провадженні дистанційно, тримається в установі попереднього ув'язнення або установі виконання покарань, службова особа такої установи має вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити документи, що посвідчують цю особу, та перебувати поряд із нею до закінчення судового засідання.

8. ДІЇ ЗАХИСНИКА НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ

8.1. Судові дебати є частиною судового процесу у кримінальній справі, під час якої сторонам надається можливість шляхом звернення з промовою переконати суд у правильності їх позицій у справі. Отже, від якості підготовки адвоката і його підзахисного до участі у судових дебатах значною мірою залежить успіх справи в цілому.

8.2. Підготовка може мати місце як до початку судового розгляду справи, так і в процесі її розгляду, у перервах між судовими засіданнями. Залежно від складності справи, тривалості судового процесу, підготовка може включати виготовлення тез виступу у судових дебатах (заключної промови) або повного тексту промови.

8.3. Адвокат має роз'яснити обвинуваченому його право заявляти клопотання про надання необхідного часу для підготовки до судових дебатів і за необхідності самостійно звертатися до суду з таким клопотанням.

8.4. У складних справах, в яких беруть участь кілька обвинувачених, із великим обсягом матеріалів, декількома епізодами необхідно:

- попередньо узгодити загальний план виступів обвинуваченого та захисника, а також основні тези промов;
- запропонувати підзахисному допомогу в побудові його виступу у судових дебатах, підготовці тез, схем, таблиць тощо.

У справах, в яких брали участь кілька обвинувачених і захисників, послідовність їх виступів у судових дебатах встановлює суд. Адвокату доцільно попередньо узгодити з іншими захисниками порядок їх виступів із метою висловлення спільної думки щодо встановлення судом порядку виступів до початку судових дебатів.

8.5. Під час виступу прокурора адвокат повинен уважно слідкувати за аргументами, які надаються стороною обвинувачення, за необхідності робити нотатки та вносити відповідні зміни чи доповнення до заздалегідь підготовленого тексту (тез) виступу у судових дебатах. Для цього під час підготовки тексту (тез) виступу варто залишити розширене поле для нотаток.

8.6. Адвокат має проаналізувати з позиції захисту наступні докази:

- показання обвинуваченого (обвинувачених), потерпілих, свідків, інших учасників процесу;
- речові докази;
- документи;
- висновки експертів.

8.7. Слід пам'ятати, що за відсутності ознак очевидної недопустимості суд може визнати доказ недопустимим за результатами його оцінки разом із іншими обставинами справи у нарадчій кімнаті під час ухвалення судового рішення.

8.8. За наявності підстав і з метою захисту майнових прав обвинуваченого, адвокат має висловити у своїй промові пропозицію щодо долі вилучених у його підзахисного речей, предметів, а також майна, на яке накладався арешт, та вимагати їх повернення обвинуваченому.

8.9. Під час заключної промови неприпустимо:

– згадувати недопустимі докази;

Недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (ч. 1 ст. 87 КПК¹⁸).

Докази, передбачені цією статтею, повинні визнаватися судом недопустимими під час будь-якого судового розгляду, крім розгляду, якщо вирішується питання про відповідальність за вчинення зазначеного істотного порушення прав і свобод людини, внаслідок якого такі відомості були отримані (ч. 3 ст. 87 КПК).

– давати завідомо неправильну характеристику доказів;

– робити заяви про імовірне оскарження судового рішення.

8.10. Структура промови, її зміст і тривалість, стиль проголошення перед судом визначаються адвокатом залежно від фактів конкретної справи, особи підзахисного, обстановки, в якій відбувається судовий процес тощо.

¹⁸ Суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини та основоположних свобод, зокрема, такі діяння:

- 1) здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов;
- 2) отримання доказів унаслідок катування, жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження;
- 3) порушення права особи на захист;
- 4) отримання показань або пояснень від особи, якій не повідомили про її право відмовитися від давання показань і не відповідати на запитання, чи їх отримання з порушенням цього права;
- 5) порушення права на перекресний допит;
- 6) отримання показань від свідка, який надалі буде визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні.

8.11. Слід пам'ятати, що не існує жодних вимог щодо тривалості виступу адвоката з захисною промовою у судових дебатах. Важливо, щоб промова була змістовною, обґрунтованою, переконливою, достатньо емоційною та мала логічну конструкцію.

! Право останньої репліки належить обвинуваченому або його захиснику (ч. 7 ст. 364 КПК).

8.12. Під час останнього слова обвинуваченого адвокату необхідно слідкувати за дотриманням прав підзахисного, зокрема за тим, щоб йому не задавали питання, не перебивали та не коментували. У разі таких порушень адвокат має звертатися до головуючого з вимогою про припинення порушення прав обвинуваченого та вжиття відповідних заходів реагування щодо порушників порядку в судовому засіданні.

! Суд не має права обмежувати тривалість останнього слова обвинуваченого певним часом (ч. 2 ст. 365 КПК).

8.13. Якщо обвинувачений в останньому слові повідомить про нові обставини, які мають істотне значення для кримінального провадження, адвокат повинен звернутися до суду із клопотанням про відновлення з'ясування обставин, встановлених під час кримінального провадження, та перевірку їх доказами.

8.14. Після закінчення додаткового з'ясування обставин адвокат виступає із захисною промовою в судових дебатах із приводу додатково досліджених обставин.

8.15. Після проголошення вироку суд зобов'язаний роз'яснити обвинуваченому його суть і право заявляти клопотання про доставку в судове засідання суду апеляційної інстанції.

Незалежно від виконання судом обов'язку з роз'яснення обвинуваченому, до якого застосований запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, його права заявляти клопотання про доставку в судове засідання суду апеляційної інстанції, адвокат має самостійно роз'яснити зміст і суть цього права та допомогти йому у формулюванні клопотання окремо або у тексті апеляційної скарги.

8.16. Безпосередньо після закінчення судового процесу адвокату доцільно здійснити такі дії:

– вручити підзахисному, особливо якщо він перебуває під вартою, зазда-

- легідь виготовлену пам'ятку (витяги з відповідних статей КПК) стосовно порядку та строків оскарження судового рішення, права на ознайомлення із журналом судового засідання та подання щодо нього письмових зауважень, права на подання клопотання про помилування;
- обговорити із підзахисним позицію стосовно оскарження судового рішення, з'ясувати його думку щодо необхідності побачення з метою підготовки чи узгодження змісту скарги;
  - роз'яснити підзахисному, що він має право в апеляційній скарзі чи окремо від неї порушувати перед апеляційним судом клопотання про скасування або зміну запобіжного заходу, обраного судом першої інстанції в судовому рішенні, яке оскаржується.

Адвокату доречно скористатися можливістю виготовити власну фотокопію з копії вироку, наданого підзахисному, який перебуває під вартою.

8.17. Адвокат має ознайомитися з журналом судового засідання та технічним записом судового процесу і в разі необхідності подати письмові зауваження.

ЗМІСТ ЗАХИСНОЇ ПРОМОВИ		
Вступ	Аргументація	Завершальний етап
<ul style="list-style-type: none"> - відтворення ключової події справи - наведення вражаючих доказів 	<ul style="list-style-type: none"> - аналіз та оцінка доказів - міркування стосовно (не)доведеності вини - обговорення спірних моментів - послаблення найсильніших аргументів опонента - використання демонстрації 	<ul style="list-style-type: none"> - підбиття підсумків - висловлення свого бачення судового рішення - приведення мотивів для прийняття судом справедливого рішення
<p>Неприпустимо! Згадування сумнівних (недопустимих) доказів, відверте «перекручування» доказів, невідповідне «цитувannya» законодавства, звернення до упередженості</p>		

ДОДАТОК № 1

ЗРАЗОК КЛОПОТАННЯ ПРО ОБ'ЄДНАННЯ МАТЕРІАЛІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Судді

Адвоката:

в інтересах:

_____

_____

_____

_____

_____

(за дорученням ЦНБВПД № _____)

(справа № ___/___/14-к)

К Л О П О Т А Н Н Я
про об'єднання кримінальних проваджень (справ)

До _____ суду надійшов обвинувальний акт у кримінальному провадженні за № _____ відносно _____, _____. року народження за підозрою в скоєнні ним кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 185 та ч. 4 ст. 185 КК України.

Одночасно зазначу, що в провадженні _____ суду на розгляді вже перебуває інша кримінальна справа (провадження) № ___/___/14-к відносно обвинуваченого _____ та інших осіб.

У зв'язку з цим, керуючись ст. ст. 217, 334 КПК України, –

П Р О Ш У С У Д

У підготовчому судовому засіданні об'єднати кримінальне провадження № _____ та кримінальне провадження № _____ в одне провадження.

Додаток: Копія ухвали _____ суду від _____.201_ року у справі № ___/___/14-к на двох сторінках одного аркушу.

Адвокат

_____ / ____/

(дата)

ДОДАТОК № 2

ЗРАЗОК ПИСЬМОВОГО ЗАПЕРЕЧЕННЯ НА КЛОПОТАННЯ ПРОКУРОРА ПРО ДОЛУЧЕННЯ ДО ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА МАТЕРІАЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Судді

Адвоката: _____

в інтересах: обвинуваченого

(за дорученням ЦНБВПД № _____)

(справа № ___/___/14-к)

ЗАПЕРЕЧЕННЯ

на клопотання прокурора про долучення до обвинувального акта матеріалів досудового розслідування

Прокурором під час підготовчого засідання заявлено клопотання про долучення до обвинувального акту матеріалів досудового розслідування, які мають вагу доказів. Сторона захисту заперечує проти задоволення вказаного клопотання у зв'язку з наступним.

Відповідно до ч. 1 ст. 23 КПК України суд досліджує докази *безпосередньо*. Показання учасників кримінального провадження суд отримує усно. Відповідно до ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і *безстороннім судом*. Відповідно до п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК України, кримінальне провадження у суді першої інстанції включає *підготовче* судове провадження, *судовий розгляд* і ухвалення та проголошення рішення.

Стадія кримінального провадження у суді першої інстанції, на якій заявлено клопотання прокурора про долучення до обвинувального акту матеріалів досудового розслідування, відноситься до стадії *підготовчого судового провадження*. Кримінальне процесуальне законодавство України, а саме абзац другий частини 4 статті 291 КПК України містить *пряму заборону* надання суду інших документів, ніж передбачені цією статтею *до початку судового розгляду*.

Оскільки суд ще не перейшов до стадії судового розгляду, задоволення клопотання прокурора буде *прямим порушенням норм кримінального процесуального закону*, що у свою чергу може викликати у сторони захисту сумніви щодо неупередженості суду.

Подання цього заперечення обумовлюється також необхідністю дотримання *Стандартів якості надання безплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі*, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 25.02.2014 року № 386/5, відповідно до Стандарту 4 Розділу 3 яких: *«Захисник заперечує проти задоволення судом клопотання сторони обвинувачення про долучення до матеріалів кримінального провадження будь-яких доказів до початку судового розгляду»*.

На підставі викладеного, керуючись п. 3 ч. 4 ст. 42, ч. 4 ст. 46 КПК України, –

ПРОШУ СУД

У задоволенні заявленого прокурором клопотання про долучення до обвинувального акту матеріалів досудового розслідування відмовити.

Адвокат _____ /____/

(дата)

ДОДАТОК № 3

ЗРАЗОК КЛОПОТАННЯ ПРО ЗМІНУ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ ОБВИНУВАЧЕНОМУ

Судді

Адвоката:

в інтересах:

обвинуваченого

(за дорученням ЦНБВПД № _____)

(справа № ___/___/14-к)

К Л О П О Т А Н Н Я

про зміну запобіжного заходу обвинуваченому

У провадженні _____ суду перебуває кримінальне провадження за № _____ відносно _____, _____. року народження за підозрою в скоєнні ним кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 185 та ч. 4 ст. 185 КК України. Під час досудового розслідування підозрюваному _____ слідчим суддею _____ суду був обраний запобіжний захід – тримання під вартою. _____. 201_ року суддею _____ суду міста був продовжений строк тримання під вартою вже обвинуваченого _____.

Подаючи клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою _____, прокурор мотивував таку необхідність наявністю ризиків, передбачених ч. 1 ст. 177 КПК України, а саме:

- може переховуватися від органів досудового розслідування та суду;
- незаконно впливати на потерпілого та/або свідків, іншим чином перешкоджати провадженню;
- вчиняти інші, аналогічні кримінальні правопорушення.

Зуважу, що прокурором не було надано Суду вмотивованих доводів та доказів наявності таких ризиків і необхідності тримання під вартою мого підзахисного.

Натомість зазначу, що відповідно до ст. 177 КПК України визначаються мета та підстави застосування запобіжних заходів, зокрема це запобігання ризикам перешкоджати досудовому слідству, впливати на учасників провадження та можливості переховуватись підозрюваним/обвинуваченим від суду.

На теперішній час будь-яких ризиків, передбачених ч. 1 ст. 177 КПК України, не існує, або такі відпали взагалі. Зокрема, як мною зазначалось раніше:

- досудове розслідування по провадженню закінчене, та матеріали розглядаються судом, тобто всі докази органом розслідування зібрані, отже, їх знищення чи приховування вже неможливе;
- потерпіла повсякчасно перебуває під доглядом законного представника – свого батька, тому можливість впливу на неї виключається;
- за матеріалами кримінального провадження свідки взагалі відсутні;

– доводи прокурора про те, що обвинувачений, перебуваючи на волі, продовжить скоювати кримінальні правопорушення або перешкоджатиме розгляду кримінальної справи, є необґрунтованими та безпідставними;

– мій підзахисний перебуває у фактичних шлюбних відносинах, має батьків, які проживають у с. _____, хоча й офіційно був безробітним, але проходив навчання від Центру зайнятості на час затримання. Тобто, він має стійкі соціальні зв'язки. Крім того, його скрутне матеріальне становище дає змогу прийти до висновків про неможливість і **недоцільність** переховування від суду.

Зважаючи на вище викладене, керуючись ст. ст. 177–178, 199, 201, ч. 3 ст. 315 КПК України, –

ПРОШУ СУД

Змінити раніше обраний відносно обвинуваченого _____, _____.____ року народження запобіжний захід із тримання під вартою на особисте зобов'язання.

Адвокат _____ /____/

(дата)

ДОДАТОК № 4

ЗРАЗОК КЛОПОТАННЯ ПРО ЗАСТОСУВАННЯ АКТУ АМНІСТІЇ ТА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

Судді

Адвоката:

в інтересах: обвинуваченого

(за дорученням ЦНБВПД № _____)

(справа № ___/___/14-к)

К Л О П О Т А Н Н Я

про застосування акту амністії та звільнення від відбування покарання

У _____ суді розглядається кримінальна справа по обвинуваченню мого підзахисного – _____ у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 309 КК України.

19.04.2014 року вступив у силу Закон України «Про амністію у 2014 році» від 08.04.2014 року (далі Закон).

Відповідно до пунктів «в» та «г» ст. 1 Закону звільняються від відбування покарання у виді позбавлення волі на певний строк і від інших покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, засуджені за умисні злочини, які не є тяжкими чи особливо тяжкими, згідно зі статтею 12 Кримінального кодексу України, та за злочини, вчинені з необережності, які не є особливо тяжкими, відповідно до статті 12 Кримінального кодексу України:

- особи, не позбавлені батьківських прав, котрі на день набрання чинності Законом мають дітей, яким не виповнилося 18 років, дітей-інвалідів та/або повнолітніх сина, дочку, визнаних інвалідами;
- особи, яких на день набрання чинності цим Законом в установленому порядку визнано інвалідами першої, другої чи третьої групи, а також хворими на активну форму туберкульозу, онкологічні захворювання, СНІД та інші тяжкі хвороби, що перешкоджають відбуванню покарання та підпадають під визначення Переліку захворювань, які є підставою для подання в суди матеріалів про звільнення засуджених від подальшого відбування покарання, затвердженого наказом Державного департаменту України з питань виконання покарань та Міністерства охорони здоров'я України від 18 січня 2000 року № 3/6.

Мій підзахисний є батьком малолітньої дитини – _____, ____ року народження. Також, відповідно до довідки до акта огляду МСЕК від ____ року, він є інвалідом III-ої групи. Кримінальне правопорушення, за вчинення якого _____ притягується до кримінальної відповідальності, згідно ст. 12 [Кримінального кодексу України](#) є злочином середньої тяжкості.

Крім того, додатково зазначу та нагадаю, що _____ свою вину за інкримінованим правопорушенням визнав повністю, сприяв досудовому розслідуванню, у вчиненому розкаявся.

Підстав для незастосування амністії відповідно до Закону немає.

Оскільки відповідно до статті 9 Закону питання про застосування амністії суд вирішує за ініціативою прокурора, органу або установи виконання покарань, а також за ініціативою обвинуваченого (підсудного) чи засудженого, їх захисників чи законних представників, саме з даним клопотанням я звертаюся до Суду.

Зважаючи на вищевикладене, керуючись ст. ст. 74, 86 КК України, ч. 2 ст. 373 КПК України, ст. 1 Закону України «Про амністію у 2014 році», ст. 3 Закону України «Про застосування амністії в Україні», –

ПРОШУ СУД

1. При прийнятті рішення (ухваленні вироку) застосувати до _____, _____. року народження акт амністії на підставі Закону України «Про амністію у 2014 році».
2. Звільнити _____, _____. року народження від відбування покарання за вчинене кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 309 КК України.

Адвокат _____ / ____/

(дата)

З цим клопотанням захисника _____ про застосування щодо мене акту амністії та звільнення від відбування покарання погоджуюсь.

Обвинувачений _____ / ____/

(дата)

ДОДАТОК № 5

ЗРАЗОК ПИСЬМОВИХ ПОЯСНЕНЬ ДО СУДОВИХ ДЕБАТІВ СТОСОВНО РОЗПОДІЛУ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВИТРАТ

Судді _____

Адвоката: _____

в інтересах: обвинуваченого _____

_____

_____

(за дорученням ЦНБВПД № _____)
(справа № ____ / ____ /14-к)

**ПИСЬМОВІ ПОЯСНЕННЯ
до судових дебатів стосовно розподілу процесуальних витрат**

Під час судового розгляду була встановлена наявність проведення на досудовому слідстві низки експертиз. Експертними установами були видані відповідні документи про відшкодування їх вартості.

Зазначені витрати не підлягають стягненню на користь експертних установ із обвинуваченого _____ з наступних підстав.

Правові, організаційні та фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки та техніки, визначаються Законом України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 року № 4038.

Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду (стаття 1 Закону).

Відповідно до ст. 15 Закону проведення судових експертиз державними спеціалізованими установами у кримінальних провадженнях за дорученням слідчого, прокурора, суду та у справах про адміністративні правопорушення здійснюється за рахунок коштів, які цільовим призначенням виділяються цим експертним установам із Державного бюджету України, а на замовлення підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, їх захисників, законного представника, потерпілого, його представника здійснюється за рахунок замовника.

Згідно зі ст.7 Закону до державних спеціалізованих установ належать:

- науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України;
- науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України;
- експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України.

Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз.

Таким чином, витрати зазначених експертних установ на проведення відповідних експертиз не підлягають стягненню з обвинуваченого, так як порушують принципи фінансування та цільове використання бюджетних коштів.

Адвокат _____ / ____ /

(дата)

ДОДАТОК № 6

ЗРАЗОК КЛОПОТАННЯ ПРО ПОВЕРНЕННЯ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА

Судді

Адвоката:

в інтересах:

(за дорученням ЦНБВПД № _____)
(справа № ____ / ____ /14-к)

КЛОПОТАННЯ про повернення обвинувального акта

_____ 20__ року _____, _____ року народження, мешканцю _____ району _____ області був вручений обвинувальний акт.

Ознайомившись з обвинувальним актом, сторона захисту вважає, що він не відповідає вимогам ст. 291 КПК України та підлягає поверненню з наступних підстав:

1) у вказаному обвинувальному акті не зазначені всі анкетні дані обвинуваченого _____, зокрема відсутні: відомості про його місце народження, про те, що він військовозобов'язаний, має звання сержанта, що у нього на утриманні та вихованні є двоє неповнолітніх дітей (8 та 9 років);

2) в обвинувальному акті не зазначені також такі відомості щодо потерпілого: не вказані дані про дату та місце його народження, громадянство;

3) в обвинувальному акті від _____.20__ року, з порушенням п. 4 ч. 2 ст. 291 КПК України, не вказані повністю прізвище, ім'я, по батькові, займана посада слідчого та прокурора;

4) не зазначено розмір шкоди, завданої потерпілому кримінальним правопорушенням;

5) по кримінальному провадженню були призначені та проведені дві експертизи, однак, з порушенням п. 8 ч. 2 ст. 291 КПК України, в Обвинувальному акті від _____.20__ року не зазначено розмір витрат за проведення експертиз;

6) в обвинувальному акті від _____.20__ року не зазначені такі обставини, що пом'якшують покарання обвинуваченого, як: вчинення кримінального правопорушення внаслідок неправомірних дій потерпілого; вчинення злочину особою, раніше не судимою; наявність позитивної характеристики обвинуваченого як із місця роботи, так і з місця проживання; відсутність вимог матеріального та морального характеру з боку потерпілого, а також те, що на утриманні та вихованні обвинуваченого, згідно з рішенням суду про розірвання шлюбу, перебувають двоє неповнолітніх дітей, віком 8 та 9 років;

7) в обвинувальному акті відсутні також відомості про адвоката обвинуваченого: його прізвище, місцезнаходження, номер свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та взагалі будь-які дані про те, що адвокат був залучений до справи;

8) в обвинувальному акті також невірно зазначено та дано кваліфікацію діям обвинуваченого, зокрема: в обвинувальному акті зазначено те, що обвинувачений наніс умисно потерпілому удари, однак не вказано те, що потерпілий прийшов на подвір'я до обвинуваченого, першим спричинив конфлікт, вибив двері його будинку, погрожував сім'ї, наніс перед цим тілесні ушкодження мамі обвинуваченого та свідку у справі – _____, яка і викликала працівників РВ УМВС, а тому його дії не можна кваліфікувати як умисні, а потрібно розглядати

як такі, що вчинені у стані душевного хвилювання, та як необхідну оборону: він обороняв себе та свою сім'ю, майно від протиправних посягань потерпілого.

Також в обвинувальному **акті містяться такі розбіжності**: зазначено те, що кримінальне правопорушення вчинене _____.20 року близько 21 год., однак, згідно з повідомленням про підозру, копія якої додається, кримінальне правопорушення вчинене _____.20 року близько 19 год, також і в інших матеріалах зазначено час вчинення кримінального правопорушення – _____.20 року.

Враховуючи вищевказане та керуючись ст. ст. 42, 45, ч. 4 ст. 46, ст. 314 Кримінального процесуального кодексу України, –

ПРОШУ

1. Клопотання задовольнити.
2. Повернути обвинувальний акт від _____.20 року прокурору _____ району, про що постановити відповідну ухвалу.
3. Зобов'язати прокурора _____ району _____ області усунути виявлені недоліки обвинувального акта від _____.20 року, встановивши для цього строк, достатній для виправлення допущених недоліків.

Додатки: копія клопотання учасникам процесу;
копія повідомлення про підозру;
копії документів, які містять дані, що характеризують обвинуваченого;
копії документів, які підтверджують повноваження захисника.

Адвокат _____ / ____ /

(дата)

ДОДАТОК № 7

ЗРАЗОК КЛОПОТАННЯ ПРО ЗМІНУ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ У ПІДГОТОВЧОМУ СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ
Судді

Адвоката:

в інтересах: обвинуваченого

(за дорученням ЦНБВПД № _____)
(справа № ____/____/14-к)

КЛОПОТАННЯ
про зміну запобіжного заходу

У провадження _____ районного суду м. _____ надійшов обвинувальний акт відносно _____, який обвинувачується у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 307 КК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 201 КПК України підозрюваний, обвинувачений, до якого застосований запобіжний захід, його захисник має право подати клопотання про зміну запобіжного заходу.

Згідно із ч. 3 ст. 315 КПК України під час підготовчого судового засідання суд за клопотанням учасників судового провадження має право обрати, змінити чи скасувати заходи забезпечення кримінального провадження, в тому числі запобіжний захід, обраний щодо обвинуваченого. При розгляді таких клопотань суд дотримується правил, передбачених розділом II цього Кодексу.

Вважаю можливим змінити обвинуваченому _____ запобіжний захід на підставі наступного.

1. Аналіз обставин за ст. 178 КПК України.

_____ зареєстрований і фактично мешкає за адресою: _____ (довідка додається). Квартира перебуває у власності батьків. За місцем проживання характеризується позитивно (надається характеристика).

_____ є інвалідом 3-ї групи у зв'язку із оперованою вадою серця (недостатність трикуспідального клапана), вилікуваним інфекційним ендокардитом (бактеріальний, стафілококовий). У _____ році переніс операцію – пластику трикуспідального клапана серця. З цього часу неодноразово знаходився на стаціонарному лікуванні в _____.

Відповідно до рекомендацій МСЕК (згідно з довідкою МСЕК _____ № _____ серія _____ № _____) _____ рекомендовані нагляд кардіолога, кардіохірурга, лікування в кардіологічному відділенні, санаторно-курортне лікування. Категорично заборонені переохолодження.

_____ працює за цивільно-правовими договорами у громадян – виконує ремонтні роботи з укладання кахлю. За рекомендаціями МСЕК йому рекомендована легка праця. Також _____ отримує пенсію у зв'язку з інвалідністю.

_____ розлучений, проте понад 3 роки мешкає однією родиною із _____, (паспорт, довідка додаються), яка на даний момент є вагітною його дитиною (строк вагітності

понад ____ тижнів, попередня дата пологів _____, 20__ р., відповідно до листа із полклініки).

Також на утриманні у _____ знаходяться непрацездатні батьки.

Батько _____ пенсіонер за віком, ветеран праці. У зв'язку із чисельними захворюваннями (виписка із медкарти додається) із квартири не виходить, сам себе не обслуговує, знаходиться у лежачому стані. Догляд за батьком здійснює обвинувачений _____ та його непрацездатна мати.

Мати _____ пенсіонер за віком, ветеран праці. Пересувається у межах квартири та дуже рідко виходить на вулицю. Страждає на хронічні серцево-судинні захворювання.

Відповідно до ст. 178 КПК України при вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності ризиків, зазначених у статті 177 цього Кодексу, слідчий суддя, суд на підставі наданих сторонами кримінального провадження матеріалів зобов'язаний оцінити в сукупності всі обставини, у тому числі:

- 1) вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення – **у матеріалах справи містяться переважно докази, які отримані з порушенням чинного КПК України, і тому повинні бути визнані недопустимими, а у своїй сукупності не доводять вчинення обвинуваченим злочинів, передбачених ч. 2 ст. 307 КК України;**
- 2) тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується, – **злочин, передбачений ч. 2 ст. 307 КПК України відноситься до тяжких, за скоєння його передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад 5 років;**
- 3) вік і стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого – _____ **є інвалідом 3-ї групи, який потребує нагляду вузьких спеціалістів;**
- 4) міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність у нього родини й утриманців – _____ **має постійне місце проживання, мешкає із батьками пенсійного віку та цивільною дружиною, яка є вагітною. Утриманцями _____ є його непрацездатні батьки, та незабаром на утриманні буде його новонароджена дитина та дружина, яка у зв'язку із вагітністю, пологами та доглядом за дитиною до 3 років не зможе працювати. Окрім того, батько _____ потребує стороннього догляду. Отже, соціальні зв'язки обвинуваченого характеризуються як міцні;**
- 5) наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання – _____ **не працює у зв'язку з інвалідністю та отримує пенсію, проте він має законне джерело доходів – ремонтні роботи;**
- 6) репутацію підозрюваного, обвинуваченого – _____ **має позитивну характеристику з місця проживання;**
- 7) майновий стан підозрюваного, обвинуваченого – **майновий стан _____ є задовільним, проте він не дозволить внести залог у розмірі _____ тис. грн. Власного нерухомого майна обвинувачений не має, проживає у квартирі батьків;**
- 8) наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого – **відсутні;**
- 9) дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше – **дотримані, порушень дисципліни в слідчому ізоляторі не зафіксовано;**
- 10) наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення – **відсутні;**
- 11) розмір майнової шкоди, у завданні якої підозрюється, обвинувачується особа, чи розмір доходу, в отриманні якого внаслідок вчинення кримінального правопорушення підозрюється, обвинувачується особа, а також вагомість наявних доказів, якими обґрунтовуються відповідні обставини – **майнова шкода відсутня, розмір доходу недоведений, а заявлений стороною обвинувачення розмір отриманого доходу складає _____ грн. і є незначним, тобто менше 50% неоподаткованого мінімуму**

доходів громадян на 2013 р. (який використовується при кваліфікації кримінальних та адміністративних правопорушень).

2. Аналіз ризиків за ст. 177 КПК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 177 КПК України, метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам:

- 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду;
- 2) знищити, сховати чи спотворити будь-яку із речей або документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;
- 3) незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;
- 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;
- 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Вважаю, що ризики відповідно до ст. 177 КПК України щодо _____ в цьому кримінальному провадженні відсутні або низькі.

I. Враховуючи стан здоров'я, наявність постійного місця проживання, непрацездатних батьків, вагітної дружини (тобто міцність соціальних зв'язків), а також відсутність за час досудового слідства та раніше будь-яких порушень обов'язків як підозрюваного, обвинуваченого, немає жодних підстав стверджувати про наявність ризику переховування _____ від правосуддя.

II. Усі речові докази та документи по справі зібрані, оскільки досудове розслідування закінчене. Отже, відсутні ризики знищення доказів.

III. Жодних підстав передбачати незаконний вплив на свідків немає. Окрім того, основний свідок по справі – особа зі зміненими анкетними даними _____ – знаходиться під захистом держави, та його анкетні дані засекречені. Усі експертизи на користь обвинувачення проведені, і тому немає підстав передбачати вплив на експертів, спеціалістів.

IV. Конкретних підстав передбачати перешкоджання іншим чином кримінальному провадженню немає.

V. _____ не судимий і ніколи не притягався до кримінальної відповідальності за ст. 307 КК України за збут чи інші дії з метою збуту наркотиків. Також відповідно до висновку судово-наркологічної експертизи він не є наркозалежним. Злочин, в якому обвинувачується _____, не є продовжуваним. Отже, немає жодних конкретних підстав стверджувати про наявність ризику щодо _____ вчинити інше кримінальне правопорушення.

Виходячи із вищенаведеного, вважаю, що ризики, передбачені ст. 177 КПК України, щодо _____ відсутні або мінімальні.

3. Можливість застосування більш м'якого запобіжного заходу.

Відповідно до п. 9 листа ВССУ з розгляду цивільних та кримінальних справ від 04.04.2013 р. № 511-550/0/4-13 «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України», **виключною (єдиною) метою застосування запобіжних заходів у кримінальному провадженні є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків.** Застосування таких заходів завжди пов'язане з необхідністю запобігання ризикам, передбаченим ст. 177 КПК.

Враховуючи вищенаведене, вважаю, що для _____ більш ніж достатнім буде застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту із забороною залишати житло в нічний період доби.

Застосування такого запобіжного заходу, з одного боку, забезпечить необхідний контроль за поведінкою та місцезнаходженням _____. З іншого боку, він надасть можливість обвинуваченому лікуватися, дотримуватися лікувального режиму та рекомендацій лікарів, доглядати за батьками, працювати та повноцінно реалізовувати право на захист у даному кримінальному провадженні.

За змістом п. 18 листа ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 р. № 511-550/0/4-13 «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України», слідчому судді, суду при розгляді відповідного клопотання слід **ретельно перевіряти достовірність підстав для його задоволення**, оскільки одним із найбільш частих порушень прав людини, визнаних ЄСПЛ у справах проти України, є необґрунтоване ухвалення судами рішень про продовження строку тримання підозрюваного, обвинуваченого під вартою, а також те, що можливість застосування запобіжних заходів, альтернативних триманню під вартою (зокрема йдеться про застосування застави), у багатьох випадках навіть не розглядалася.

Відповідно до вимог ч. 3 ст. 5 Конвенції (правова позиція ЄСПЛ, викладена у п. 60 рішення від 6 листопада 2008 року у справі «Слоєв проти України»), **після спливу певного проміжку часу** (досудового розслідування, судового розгляду) **навіть обґрунтована підозра у вчиненні злочину не може бути єдиним виправданням тримання під вартою** підозрюваного, обвинуваченого, а тому слідчому судді, суду у разі задоволення клопотання про обрання або продовження терміну застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою необхідно чітко зазначити у судовому рішенні про наявність іншої підстави (підстав) або ризику, що передбачені ч. 1 ст. 177 КПК. Продовження тримання під вартою може бути виправдане тільки за наявності **конкретного суспільного інтересу, який, незважаючи на презумпцію невинуватості, преважує над принципом поваги до свободи особистості** (п. 79 рішення ЄСПЛ у справі «Харченко проти України» від 10 лютого 2011 року).

Судове рішення стосовно обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або продовження його застосування має містити як чітке визначення законодавчих підстав для його обрання (продовження), так і дослідження та обґрунтування достовірності обраних підстав у контексті конкретних фактичних обставин вчинення злочину, врахування особи винного та інших обставин (ризиків, наведених у ч. 1 ст. 177 КПК). Слідчому судді, суду необхідно враховувати, що **обмеження розгляду клопотання про обрання, продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою лише переліком законодавчих (стандартних) підстав для його застосування без встановлення їх наявності та обґрунтованості до конкретної особи є порушенням вимог п. 4 ст. 5 Конвенції** (правова позиція ЄСПЛ у справі «Белевиський проти Росії», пункти 111–112 рішення від 1 березня 2007 року; п. 85 рішення ЄСПЛ у справі «Харченко проти України» від 10 лютого 2011 року). Обставини справи свідчать про неодноразовий розгляд національними судами питання законності тримання заявника під вартою, однак відповідні судові рішення не повною мірою враховували вимоги п. 4 ст. 5 Конвенції. Зокрема, у цих рішеннях наведений стандартний набір підстав тримання заявника під вартою, без урахування критерію їх достовірності/недостовірності та конкретної ситуації, що склалася.

Обставини щодо міцності соціальних зв'язків, наявності утриманців у _____ може підтвердити свідок _____.

На підставі наведеного та керуючись ст. 199 КПК України, –

ПРОШУ

1. Долучити це клопотання та додані документи до матеріалів кримінального провадження.
2. Змінити запобіжний захід _____ із тримання під вартою на особисте зобов'язання.
3. Звільнити _____ з-під варти.
4. Допитати як свідка з метою розгляду цього клопотання _____.

Додатки: _____

Адвокат _____ / _____ / _____

(дата)

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ РІШЕНЬ ЄСПЛ

***1. Порушення права на свободу та особисту недоторканість
(щодо питання про зміну, скасування чи обрання запобіжного заходу)***

31.03.2011 р. «Новак проти України»

55. Суд повторює, що стаття 5 Конвенції гарантує фундаментальні права на свободу та безпеку. Це право має першорядне значення в «демократичному суспільстві» за змістом Конвенції (див. «Де Вільде, Оомс і Версип», 18 червня 1971 року, § 65, Серія А, п. 12, та «Вінтерверп проти Нідерландів», 24 жовтня 1979 року, § 37, Серія А, п. 33). Перелік виключень, викладених у статті 5 § 1, є вичерпним (див. «Лабіта проти Італії» [GC], № 26772/95, § 170, ЄСПЛ 2000-IV, та «Куїнн проти Франції», 22 березня 1995 року, § 42, Серія А, № 311), і тільки вузьке тлумачення цих винятків відповідає меті цього положення, а саме: забезпечити, щоб ніхто безпідставно не був позбавлений свободи (див. «Енгель та інші проти Нідерландів», 8 червня 1976 року, § 58, Серія А, п. 22, та «Амур проти Франції» 25 червня 1996 року, § 42).

56. Крім того, Суд нагадує, що є важливим, щоб позбавлення волі відбувалося з дотриманням загального принципу правової визначеності. Тому необхідно, щоб умови позбавлення волі були чітко визначені національним законом і сам закон був передбачуваним у застосуванні, так щоб він відповідав стандарту «законності», встановленому Конвенцією, – стандарту, який вимагає, щоб усі права були досить точними, щоб дозволити людині (якщо це необхідно, за допомогою відповідної консультації) передбачити, в ступені, розумному за даних обставин, наслідки, які дана дія може спричинити за собою (див. Барановський проти Польщі, скарга № 28358/95, § 52).

57. Суд також нагадує, що ... позбавлення волі, яке є законним відповідно до національного законодавства, все ще може бути свавільним і суперечити Конвенції. Крім того, тримання під вартою буде «свавільним» там, де, незважаючи на дотримання букви національного законодавства, спостерігається елемент несумлінності чи обману з боку влади (див. «Боза проти Франції», 18 грудня 1986 року, § 59, та «Сааді», наведено вище, § 69), або там, де національні органи знехтували прагненням застосувати відповідний закон правильно (див. «Бенхам проти Сполученого Королівства», 10 червня 1996 року, § 47, «Мартурана проти Італії», скарга № 63154/00, § 80, 4 березня 2008 року).

21.04.2011 р. «Нечипорук, Йонкало проти України»

175. Суд повторює, що термін «обґрунтована підозра» означає, що існують факти або інформація, які можуть переконати об'єктивного спостерігача в тому, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення (див. рішення від 30 серпня 1990 року у справі «Фокс, Кемпбелл і Гартлі проти Сполученого Королівства», п. 32). Мета затримання для допиту полягає в сприянні розслідуванню злочину через підтвердження або спростування підозр, які стали підставою для затримання (див. рішення від 28 жовтня 1994 року у справі «Мюррей проти Сполученого Королівства», п. 55).

Однак вимога, що підозра має опиратися на обґрунтовані підстави, є значною частиною гарантії недопущення свавільного затримання і тримання під вартою. Крім того, за відсутності обґрунтованої підозри особа за жодних обставин не може бути затримана або взята під варту з метою примушення її зізнатися у злочині, свідчити проти інших осіб або задля отримання від неї фактів чи інформації, які можуть служити підставою для обґрунтованої підозри (див. рішення від 13 листопада 2007 року у справі «Чеботарі проти Молдови», заява № 35615/06, п. 48).

10.02.2011 р. «Харченко проти України»

71. У кількох справах Суд уже розглядав практику тримання обвинувачених під вартою виключно на підставі того, що обвинувальний висновок поданий до суду першої інстанції, і визнав порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

Суд уже наголошував, що практика тримання обвинувачених під вартою без конкретного юридичного підґрунтя або за відсутності чітких норм, які б регулювали такі питання, в результаті може призвести до позбавлення осіб свободи протягом необмеженого часу без відповідного дозволу суду і, по суті, є несумісною з принципом юридичної визначеності та принципом захисту від свавілля, які червоною ниткою проходять через Конвенцію та принцип верховенства права (див. рішення у справі «Слоєв проти України», № 17283/02, п. 50, від 6 листопада 2008 року).

73. Суд також зауважує, що, згідно зі статтею 253 КПК України, національний суд, віддаючи особу до суду, зобов'язаний вирішити питання про зміну, скасування чи обрання запобіжного заходу. Не вбачається, що від суду вимагається умотивувати своє рішення про подовження строку тримання обвинуваченого під вартою та встановлювати строк, на який особа має залишатися під вартою.

74. Суд вважає, що відсутність чітко сформульованих положень, які б визначали, чи можливо належним чином продовжити (якщо так, то за яких умов) застосування на стадії судового слідства запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, обраного на визначений період на стадії досудового слідства, не відповідає критерію «передбачуваності закону» для цілей пункту 1 статті 5 Конвенції. Суд також повторює, що практика, яка виникла у зв'язку із законодавчою прогалиною та яка допускає можливість тримання особи під вартою протягом необмеженого і непередбачуваного строку за обставин, коли таке тримання під вартою не передбачається ні конкретним положенням законодавства, ні судовим рішенням, сама по собі суперечить принципу юридичної визначеності, який впливає з Конвенції та є одним із основних елементів верховенства права (див. рішення у справах «Барановський проти Польщі», № 28358/95, пункти 55–56, та «Навка проти Польщі», № 25874/94, п. 51, від 9 січня 2001 року, та «Фельдман проти України», № 76556/01 і № 38779/04, п. 73, від 8 квітня 2010 року).

75. Суд повторює, що відсутність підстав у судових рішеннях щодо тримання під вартою протягом тривалого часу не відповідає принципу захисту від свавілля, закріпленому в пункті 1 статті 5 (див. рішення у справі «Соловей і Зозуля проти України» № 40774/02 і № 4048/03, п. 76, від 27 листопада 2008 року).

86. Суд далі зазначає, що клопотання заявника від 26 вересня 2001 року про звільнення з-під варти було розглянуте судом лише 15 жовтня 2001 року, що не відповідає вимозі судового розгляду без зволікань. Як свідчать матеріали справи, зазначене клопотання було подане ще до того, як матеріали кримінальної справи були передані до суду. Матеріали справи передавалися до суду протягом дев'яти днів. Суду знадобилося сім днів, щоб провести попередній розгляд справи, і ще три дні – щоб прийняти рішення щодо клопотання заявника (див. пункти 13–15 вище). Здається, що швидкість розгляду питання законності тримання заявника під вартою залежала від дати судового засідання в його справі, а це за обставин даної справи було на шкоду інтересам заявника і є проблемою, яка постійно виявляється у справах проти України (див., *mutatis mutandis*, рішення у справі «Сергій Волосюк проти України» № 1291/03, п. 57, від 12 березня 2009 року) через відсутність чітких і передбачуваних положень, які б на стадії судового розгляду забезпечували процедуру, сумісну з вимогами пункту 4 статті 5 Конвенції під час стадії судового розгляду (див. рішення у справі «Молодорич проти України» № 2161/02, п. 108, від 28 жовтня 2010 року).

2. *Порушення права на захист*

(може бути використане як аргумент при поданні до суду клопотань про визнання доказів недопустимими/очевидно недопустимими)

21.04.2011 р. «Нечипорук, Йонкало проти України»

258. Щодо використання доказів, отриманих із порушенням права на мовчання та права не свідчити проти себе, Суд наголошує, що вони становлять загальновизнані міжнародні стандарти, які лежать в основі поняття справедливого судового розгляду за статтею 6 Конвенції. Встановлення таких стандартів пояснюється зокрема необхідністю захисту особи, яка переслідується за кримінальним законом, від неналежного тиску з боку органів влади, щоб завдяки цьому уникнути помилок правосуддя та сприяти реалізації цілей статті 6. Право не свідчити проти себе передбачає також, що сторона обвинувачення в кримінальній справі, намагаючись довести свою версію щодо обвинуваченого, не може використовувати докази, здобуті всупереч волі обвинуваченого за допомогою методів примусу чи утиску (див. рішення від 17 грудня 1996 року у справі «Саундерс проти Сполученого Королівства», п. 68).

259. Хоча вирішення питання про допустимість доказів є в принципі прерогативою національних судів, а роль Суду обмежується оцінюванням загальної справедливості провадження, докази, отримані за допомогою заходу, який визнано таким, що суперечить статті 3 Конвенції, потребують окремого підходу. Згідно з практикою Суду допустимість як доказів свідчень, отриманих за допомогою катувань, із метою встановлення відповідних фактів у кримінальному провадженні призводить до його несправедливості в цілому, незалежно від доказової сили таких показань і від того, чи мало їх використання вирішальне значення для засудження підсудного судом (див. згадане вище рішення у справі «Гефген проти Німеччини», п. 166, з подальшими посиланнями).

260. У справі, яка розглядається, Суд визнав, що первинні зізнання заявника були отримані від нього в результаті поганого поведіння, яке прирівнюється до катування у значенні статті 3 Конвенції (див. пункти 154–159 вище). Він також зазначає, що при розгляді його справи національні суди визнали ці зізнання допустимими доказами (див. пункт 109 вище). З огляду на принципи своєї практики, наведеної вище, Суд визнає, що це звело нанівець саму суть права заявника не свідчити проти себе, незалежно від того, яку вагу мали зазначені зізнання у доказовій базі для його засудження, і незважаючи на те, що протягом слідства він зізнавався ще кілька разів.

19.02.2009 р. «Шабельник проти України»

55. Стосовно використання доказів, отриманих із порушенням права зберігати мовчання та не свідчити проти себе, Суд нагадує, що ці права є загальновизнаними міжнародними стандартами, які складають серцевину поняття справедливого судового розгляду в значенні статті 6. Їх сенс полягає, окрім іншого, в захисті обвинуваченого від неправомірного примусу з боку влади, і таким чином, у сприянні уникненню судових помилок і досягненню мети статті 6. Право не свідчити проти себе зокрема передбачає, що сторона обвинувачення в кримінальній справі прагне довести вину обвинуваченого, не вдаючись до доказів, які були отримані шляхом примусу чи насильства всупереч волі обвинуваченого (див., *inter alia*, Saunders v. the United Kingdom, цит. вище § 68; Heaney and McGuinness, цит. вище § 40; J. b. v. Switzerland № 31827/96, § 64, і Allan, цит. вище § 44).

57. Суд відзначає, що з першого допиту заявника стало зрозуміло, що він не просто дає показання як свідок злочину, а по суті, зізнається в його здійсненні. З моменту, коли заявник вперше зробив визнання, не можна стверджувати, що слідчий не підозрював про причетність заявника до вбивства. Наявність такої підозри підтверджується тим, що слідчий зробив подальші кроки, щоб перевірити достовірність свідчень заявника стосовно

нього самого, і провів слідчі дії, такі як відтворення обстановки й обставин злочину, що зазвичай проводиться з підозрюваним. На думку Суду, положення заявника серйозно похитнулось, як тільки почали розслідувати підозру щодо нього та збирати докази обвинувачення (див. *X v. the United Kingdom* № 728/74, висновок Комісії від 11 травня 1978 року, Збірка судових рішень (DR) 14, стор. 27). Тому Суд приходить до висновку, що в обставинах даної справи стаття 6 була застосована з 15 лютого 2002 року, коли заявник зізнався у вбивстві пані К., і відхиляє попередні заперечення Уряду.

58. Суд повторює, що особливо коли йдеться про позбавлення волі, інтереси правосуддя в принципі вимагають юридичного представництва (див. *Бенхам проти Сполученого Королівства*, № 19380/92, § 61, 10 червня 1996 року). До того ж Суд відзначає, що українське законодавство передбачає обов'язкову юридичну допомогу особам, яким у разі засудження загрожує довічне позбавлення волі. Таким було положення заявника, оскільки він уже був звинувачений у вбивстві – і звинувачення в другому вбивстві робило можливим покарання у вигляді довічного ув'язнення (див. параграф 26 вище). Суд вважає, що юридичне представлення заявника в даний період було необхідним в інтересах правосуддя.

59. Крім того, не дивлячись на аргументи Уряду про те, що право заявника зберігати мовчання захищалося національним законодавством і що погане поводження з метою отримати визнання не було доведене, обставини справи наводять на думку, що ці його свідчення були отримані всупереч його волі. Хоча заявник не довів якого-небудь фізичного примусу з боку слідчого, те, що інша людина в процесі того ж розслідування також зізналася у вбивстві пані К. і відмовилася від своїх свідчень, заявивши про примус із боку того ж слідчого, може породити обґрунтовані сумніви щодо прийомів слідчого в цій справі. Більше того, заявник, якого попередили про кримінальну відповідальність за відмову від надання свідчень і в той же час інформували про право не свідчити проти себе, міг зніяковіти, як він і заявляє, через відомості щодо відповідальності за відмову від надання свідчень, особливо за відсутності юридичної допомоги під час допиту. Також варто зазначити, що, хоча заявник відмовився від своїх свідчень під час судового розгляду, національні органи обґрунтували його засудження за вбивство пані К. переважно на підставі, якщо не виключно, його свідчень, які слід розглядати як самообмову. Фактично ці свідчення не містили якої-небудь інформації, що не була б відома слідчим (на відміну від справи про викрадення та вбивство С., у ході якої заявник показав міліції місце, де був захований труп), і були отримані за нез'ясованих обставин і при очевидному порушенні права заявника на захист.

60. Вищезазначених міркувань вистачає, щоб Суд зробив висновок, що заявникові було відмовлено в справедливому судовому розгляді. Отже, було порушення статті 6 § 1 і § 3 (с) Конвенції.

3. Щодо переваги показань свідків, даних під час судового провадження, над показаннями свідків, наданих під час досудового розслідування

25.04.2013 р. «Еркапіч проти Хорватії» (Erkapić v. Croatia, заява № 51198/08)

Під час поліцейського розслідування щодо збуту наркотиків три свідки дали свідчення про те, що вони купували у заявника героїн. У процесі судового розгляду у справі заявника вони всі відмовилися від своїх свідчень, стверджуючи, що давали їх під тиском з боку поліції. Захисник заявника клопотав про виключення цих свідчень із числа доказів як таких, що отримані незаконно. Однак суд першої інстанції відхилив клопотання та визнав заявника винним на підставі цих свідчень. Він без успіху оскаржував вирок.

З приводу дотримання п. 1 ст. 6 Конвенції ЄСПЛ раніше вказував, що за відсутності суттєвих підстав для протилежного, поняття справедливого судового розгляду вимагає надавати більшого значення свідченням, наданим у суді, порівняно з протоколами допитів свідків на попередньому слідстві, оскільки останні являють собою, передусім, процес збору стороною обвинувачення інформації на підтримку своєї позиції. У справі заявника троє свідків надали показання, що обмовляють заявника перед поліцією, від яких вони відмовилися у судовому розгляді на тій підставі, що вони були піддані тиску з метою підтримки обвинувачення. Після того як вони дали свідчення в суді, заявник просив виключити з числа доказів свідчення, надані в поліції, як такі, що отримані незаконно. Однак його клопотання було відхилене без прийняття судом першої інстанції жодних заходів з перевірки тверджень щодо незаконності, що позбавило заявника ефективної можливості оскаржити достовірність свідчень, даних цими свідками в поліції. Сторони згодні з тим, що в момент поліцейського допиту три свідки мали героїнову залежність, а в одного з них був стан зміненої свідомості. Свідки також стверджували, що їх захисники, призначені їм поліцією, не були присутні при допиті та з'явилися пізніше для підписання протоколів допитів. Втім, суд першої інстанції обмежився висновком про те, що відповідні протоколи не містять ознак порушень закону, і не намагався встановити, яким способом та за яких обставин були отримані показання.

Таким чином, мали місце серйозні сумніви щодо достовірності та точності цих показань свідків, що були вирішальним, якщо не єдиним доказом проти заявника, а за їх відсутності визнати його винуватим було б неможливо.

Вищезазначених міркувань вистачає, щоб Суд зробив висновок, що заявникові було відмовлено в справедливому судовому розгляді. Отже, було порушення статті 6 Конвенції.

4. Щодо необхідності виклику свідків для допиту в суді

25.07.2013 р. «Ходорковський та Лебєдєв проти Росії» (заяви № 11082/06 та № 13772/05)

Відмова національних судів допитати у судовому засіданні двох експертів, які підготували для сторони обвинувачення висновок економічної експертизи, порушувала статтю 6 § 1 і § 3 (d) Конвенції, що передбачає, з урахуванням її тлумачення ЄСПЛ, право піддавати сумніву значимі докази обвинувачення. На думку ЄСПЛ, вказаний висновок експертів являв собою ключовий доказ обвинувачення, оскільки висновки експертів лежали в основі частини обвинувачень проти Ходорковського та Лебєдєва.

5. Щодо дистанційного судового провадження

05.10.2006 р. «Марчелло Віола проти Італії» (Marcello Viola v. Italy, заява № 45106/04)

В інтересах чесного та справедливого судового розгляду особиста присутність обвинуваченого в суді має принципове значення. Водночас участь у судовому розгляді в режимі відеоконференції сама по собі не суперечить Конвенції, а тому передбачена й іншими міжнародними актами. Наприклад, Другим додатковим протоколом до Європейської конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах (ст. 9), Резолюцією про захист свідків у боротьбі з міжнародною організованою злочинністю (п.8), Конвенцією про взаємну правову допомогу у кримінальних справах між державами – членами Європейського Союзу (ст. 10). Однак застосування відеоконференції судом в кожному конкретному випадку має бути вмотивоване, наприклад, необхідністю запобігання іншим кримінальним злочинам; захистом суспільної

безпеки та правопорядку; захистом свідків і потерпілих; дотриманням розумного строку судового розгляду тощо.

Суд не встановив порушення ст. 6 Конвенції, оскільки сама по собі участь заявника у судовому розгляді не ставила захист у невідгідне становище порівняно з іншими його учасниками, а тому щодо заявника він був справедливим.

ЄСПЛ констатував, що обвинувачений мав можливість говорити зі своїм захисником за допомогою телефонної лінії, захищеної від прослуховування. Захисник також міг посилати заступника в кімнату допиту в режимі відеоконференції або допомагати обвинуваченому особисто та довіряти своєму заступнику захист обвинуваченого в суді.

19.06.2012 р. «Саїд-Ахмед Зубайраєв проти Росії» (заява № 34653/04)

ЄСПЛ підкреслює, що влада зобов'язана забезпечити присутність обвинуваченого в засіданні суду або особисто, або із застосуванням відеоконференції.

Суд визнав, що судовий розгляд проти заявника був несправедливим із причин нездатності влади забезпечити його присутність на засіданні суду касаційної інстанції, всупереч його клопотанню.

09.11.2006 р. «Голубєв проти Росії» (заява № 26260/02)

Фізична присутність обвинуваченого в залі судового засідання вкрай бажана, але не є самоціллю, оскільки вона слугує більш високій меті – забезпечення справедливого судового розгляду в цілому. Навіть незважаючи на те, що заявник на слуханні своєї справи у Верховному Суді особисто участі не брав, його права на ефективну участь в судовому розгляді порушені не були, оскільки: по-перше, заявник не вимагав особистої присутності в суді завчасно; по-друге, він не заперечував проти слухання в режимі відеоконференції в процесі судового розгляду; по-третє, у даному випадку він мав можливість проконсультуватися зі своїм захисником наодинці до початку слухань. Крім того, оскільки у заявника було два захисники, то один із них під час слухань міг перебувати в залі суду, а інший – у слідчому ізоляторі та консультувати обвинуваченого конфіденційно.

Тож ЄСПЛ не встановив порушення ст. 6 Конвенції.

23.02.1994 р. «Стенфорд проти Сполученого Королівства» (Stanford v. THE UNITED KINGDOM, заява № 16757/90)

Заявник Брайан Стенфорд скаржився, що йому не було забезпечено справедливого судового розгляду, оскільки він був не в змозі почути свідчення його учасників через погану акустику в залі засідань, а також тому, що під час надання свідчень суддя попросив потерпілу пересунутися ближче до нього та до журі, оскільки їм було погано чути її промову. Незважаючи на те, що заявник повідомив про це свого захисника та конвоїра, що охороняв його на лаві підсудних, ЄСПЛ ухвалив, що вимоги Конвенції в даному випадку порушені не були, оскільки захисник, виходячи з тактичних міркувань, вирішив не звертати увагу судді на проблеми обвинуваченого зі слухом протягом всього розгляду справи, що тривав шість днів.

09.04.2009 р. «Григор'євських проти Росії» (заява № 22/03)

Заявник стверджував, що він, по-перше, не міг зосередитися на засіданні через погану якість звуку; по-друге, він звертав увагу суду на незадовільний стан свого здоров'я (проблеми зі слухом), що підтверджувався медичною довідкою; по-третє, він просив про

доставку його до зали судового засідання і завчасно, і протягом самого засідання, але його прохання судом задоволені не були.

Враховуючи ці обставини, ЄСПЛ постановив, що суд має гарантувати можливість обвинуваченому ефективно брати участь у судовому розгляді та бути вислуханим без технічних перешкод.

05.02.2009 р. «Сахновський проти Росії» (заява № 21272/03)

Справа розглядалася судом касаційної інстанції із застосуванням відеоконференції між Верховним Судом РФ і слідчим ізолятором Новосибірська, що знаходиться на відстані більше трьох тисяч кілометрів від Москви. Верховний Суд призначив обвинуваченому безоплатного захисника та надав їм до початку слухань п'ятнадцять хвилин для конфіденційного побачення в режимі відеоконференції. Однак обвинувачений відмовився від допомоги призначеного захисника на підставі того, що йому необхідна особиста зустріч із ним. Втім, його відмова не була врахована, та інтереси обвинуваченого в суді касаційної інстанції представляв цей призначений судом захисник. У цьому випадку ключове питання полягало не у відсутності захисника, тому що його було призначено, а в ефективності його правової допомоги.

ЄСПЛ постановив, що безоплатний захисник був позбавлений будь-якої можливості виконання своїх функцій інакше, як номінально, у зв'язку з тим, що був призначений обвинуваченому в день розгляду справи, і йому було виділено всього п'ятнадцять хвилин для спілкування з підзахисним в режимі відеоконференції. Таким чином, Верховний Суд РФ не забезпечив надання обвинуваченому ефективної правової допомоги, незважаючи на письмові клопотання останнього про конфіденційну зустріч із своїм захисником.

Що стосується питання забезпечення конфіденційного спілкування захисника з обвинуваченим у режимі відеоконференції, то за цих умов принциповим виявляється право обвинуваченого на спілкування зі своїм захисником без ризику бути почутим третьою стороною. А тому будь-які заходи, що обмежують права захисту, мають бути аргументовані та виправдані конкретними обставинами справи. Якщо меншого обмежувального заходу буде достатньо, то саме такий менший захід і має застосовуватися. Це право є однією з основних вимог справедливого судового розгляду та впливає з п. «с» ч. 3 ст. 6 Конвенції, спрямованого на забезпечення гарантій прав, які практичні та ефективні. Саме тому умови спілкування обвинуваченого та його захисника не повинні перешкоджати ефективності його захисту. Отже, має місце порушення статті 6 Конвенції з огляду на несправедливість судового розгляду.

6. Щодо тривалості судового розгляду та тримання обвинувачених у клітці під час судових засідань

11.12.2012 р. (29.04.2013 р.) «Свінаренко та Сляднєв проти Росії» (заяви № 32541/08 та №43441/08)

Заявники поскаржилися на занадто тривалий розгляд справи щодо них в судах усіх інстанцій (із 19 вересня 2003-го по 23 липня 2009 року) та на поміщення їх у металеву клітку в залі судового засідання.

ЄСПЛ побачив у цій справі порушення статті 3 Конвенції у зв'язку з поміщенням заявників у металеву клітку в залі судового засідання, а також порушення пункту 1 статті 6 Конвенції через надмірну тривалість судового розгляду за пред'явленими заявникам кримінальними обвинуваченнями.

